

A KOSÁRFONÁS MINT FELNŐTTKÉPZÉSI LEHETŐSÉG

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	4
2. A népi mesterségek kialakulása	6
2.1 A mesterségek mitológiai és szakrális háttere	6
2.2 A népi mesterségek kialakulása a magyar társadalomban	6
3. Kézművesmunka az önellátó jellegű paraszti gazdaságban a XIX. században	9
4. A természetben található, fonható szálak anyagok	12
4.1 A természetből fűz fajtái	15
4.2 Műveletek az amerikai fűzzel	15
5. A magyar népi vesszőfonás technikái	18
6. A kosárfonás mestersége	21
6.1 A kosárfonás eszközei	21
6.2 A kosárfonás előkészítő műveletei	21
6.3 Kerek gyümölcsös kosár készítése egy csavart füllel	22
6.4 Vesszőből készített tárgyak napjainkban	25
7. Édesanyám, született Horváth Erzsébet kosárfonó visszaemlékezése	27
8. Kosárfonó képzés a győri és Győr környéki művelődési házakban, egyéb intézményekben	29
8.1 Újvárosi Művelődési Ház	30
8.1.1 Interjú a kosárfonó tanfolyam tagjaival	32
8.2 Kosárfonás a Gyermek Házában	36
8.2.1 Pajtaműhely Hagyományőrző Közművelődési Alapítvány	37
8.3 Ménfőcsanak Petőfi Sándor ÁMK és Bezeregy-kastély	38
8.4 József Attila Művelődési Ház	39
8.5 Molnár Vid Bertalan Művelődési Központ	39
8.6 Kovács Margit Általános Művelődési Központ	40
8.7 Egyéb intézmények	40
9. Összegzés	42
10. Felhasznált irodalom	44
10.1 Könyvek	44
10.2 Folyóiratok	45
10.3 Interjúk, személyes visszaemlékezések	45
10.4 Internet	46
11. Az adatközlők mutatója	47
Melléklet	
Képek	
Dokumentumok	

„Addig él a nép, ameddig a saját lelkét kifejező hagyományait élteti, s hozzájuk ragaszkodik.”

(Barsi Ernő)

1. Bevezetés

Mai modern világunkban a környezet megváltozásával a népiség fogalma az emberek bizonyos köreiben eltörpült vagy feledésbe merült. A régi életforma átalakulásával a hajdani, mindennapos tárgyak is más jelentést, rendeltetést kaptak. A technika fejlődése, a gyáripar, a korszerűsítés felváltotta az egyszerű emberek kétkézi munkáját. Sokszorosított szériatermékkel bőven el lettünk látva. Ezek a tárgyak az értékükből, egyediségükből veszítettek.

A mai használati tárgyak többsége elidegenedik az embertől: anyaguk többnyire nem természetes, hanem műanyag, esztétikai értékekkel nem bírnak, dísztelenek. A formatervezés főleg az eladhatóságnak van alárendelve. Sokak előtt már csak az a jó, ami fényes, drága, vásárolt.

Az iparilag előállított áruknál, szemben a múltbeli kézműves termékekkel, a legfontosabb a fogyasztásra való ösztönzés, a „cseréld le jobbal, dobd el a régit” szemlélet. „A modern nagyvárosokban az egyén eltávolodik az anyagi termeléstől és természettől, csak mint fogyasztó vesz részt a társadalom életében.”¹ Míg régen, ha valami tönkrement, új funkciót kapott és „nagyon el kellett használnia”, hogy már semmire se legyen alkalmas. Minden anyaggal takarékosan bántak. A természetben található növényekben is meglátták a praktikus felhasználhatóságot, „belátták”, hogy mire lesz jó. A mai ember példát vehetne eleinktől, mennyire együtt tudtak élni a természettel, s „környezetkímélésből” igazi minta volt minden egyes háztartás. Mivel mindenért keményen megdolgoztak, arra törekedtek, hogy a legkevesebb hulladék keletkezzen. A „valamire jó lesz” elve mindenben működött.

Korunkban figyelembe kellene venni azt a megállapítást, hogy a jövő az egymásmellettisége, a legősibb és a legújabb találkozásáé, a sokoldalúságé. Szerencsére van olyan réteg is, amely érdeklődik a múlt, a magyar nép hagyományos kultúrája iránt, és mindezek ápolására, felelevenítésére is késztetést érez.

Így került sor a különféle szabadidős kézműves foglalkozások, szakkörök létrehozására. Munkahelyemen az Újvárosi Művelődési Házban is kitüntetett szerepe van a hagyományápolásnak. 17 éve működik a kosárfonó tanfolyam, ahol a résztvevők megismerhetik a hagyományt, az elődeink által készített használati tárgyakat, a paraszti kosárfonás értékeit, a népi kultúra üzenetét, a díszítőelemek alkalmazását, a fonott tárgyak szerepét mai ízlésvilágunkban.

¹ TARJÁN 1993: 150.

„Ahhoz, hogy az ember mindig megújulva alkothasson a környezet anyagaiból meg kell keresnie a célokhoz és rendeltetéshez alkalmazkodó anyagokat, formákat, díszítményeket, technikai eljárásokat.”² Megfigyelhettem, hogy az idejáró embereknek mennyire fontos az alkotás öröme. Rendszerességgel vállalják maguk továbbképzését, ezáltal személyiségük fejlesztését, kiteljesedését.

Munkahelyemen aktív szerepet vállalom a hagyományápolásban. Az Újvárosi Művelődési Ház kórusának alapítója és vezetőjeként „Csak tiszta forrásból” állítom össze dalanyagunkat. A „Dúdoló” Baba-mama klubomban ringatókat, ölbeli játékokat tanítok. Nyaranta Népi mesterségek táborát szervezek gyermekeknek, ahová igyekszem minél több kismestert meghívni. A Nyárbúcsúztató elnevezésű rendezvényeink kiállításait is ebből a témakörből állítom össze.

Családunkban is szívesen vesszük magunkat körül kézműves termékekkel és természetes anyagból készült használati tárgyakkal. Tevékeny részesei vagyunk a hagyományörzésnek és éltetésnek.

Nagy örömömnem tartom, hogy nemcsak a kulturális szervezői munkám során kerülök kapcsolatba a kosárfonás kismesterséggel, mint egy mai felnőttképzési formával, hanem a tanfolyam vezetője ráadásul az Édesanyám. Mivel a mindennapi életének ez a tevékenység meghatározó része, ezt látva is kedvet éreztem megjelölt témám választására.

Dolgozatomban a leíró néprajzi és interjú módszert, valamint a nemzetközileg is elismert egyéniségvizsgálati metodikát alkalmaztam.³

Felkutattam, hogy városunk mely művelődési házaiban tartanak és tartottak kosárfonó képzést. Interjút készítettem több emberrel. (Kosárfonást oktató Édesanyámmal, a Gyermekek Háza igazgatójával, Kokas Évával és Judák Ambrus tanfolyamvezetővel, az Újvárosi Művelődési Ház kosárfonó csoportjának tagjaival és a Győrben működő kismesterségeket ápoló művelődési házak szervezőivel.) Felhasználtam Édesanyám visszaemlékezéseit gyermekkori falusi életmódjáról, alkotó tevékenységéről.

Munkám során áttekintettem a témámhoz kapcsolódó szakirodalmakat.⁴ Konkrétan a kosárfonás hagyományáról, technikájáról kevés a fellelhető anyag, ezért támaszkodtam főként az ezt oktató személyek elmondásaira, tapasztalataira, saját megfigyeléseimre.

² Uo. 150.

³ LANCZENDORFER 2007

⁴ Lásd BALASSA – ORTUTAY 1979; KÓSA 1998; ILLÉSY – POMOTHY – VUKOVICS 1994

2. A népi mesterségek kialakulása

2.1 A mesterségek mitológiai és szakrális háttere

Pallas Athéné a tudományok és a mesterségek szűzi istennője a görög mitológiában. Zeusz és Métisz leánya, akit a mitológia szerint Zeusz a tulajdon fejéből hozott világra. A bölcsesség, a kézművesség, az igazságos háborúk, a művészetek pártfogója, a 12 főisten egyike. Mint a tudás és kézművesség istennője számos, dolgot talált fel. Többek között az ekét, a zablát, az igát, a kocsit, a hajót, a gereblyét, a kürtöt, a fuvolát, az égetett agyagedényt. Témánkhoz kapcsolódik, hogy ő tanította meg az embereknek a számok tudománya, a festészet, a kelmefestés, az aranyművesség mestersége mellett a szövést és a fonást is.⁵

A szentek életéről szóló Diós-munkában azt olvashatjuk, hogy Remete Szent Pált a kosárfonók is védőszentjüknek tartották. A szent életű remete Egyiptomban élt 228-tól 341-ig. A keresztényüldözés miatt a sivatagba menekült, ahol hat évtizedet töltött imával és munkával egy barlangban. Táplálékát, egy fél cipót Isten rendelése szerint egy holló hozta neki csőrében. A legenda szerint sírhelyét két oroszlán kaparta ki a sivatag homokjában. A középkori szerzetesrendek életét ismerve köztudomású, hogy a közösségben élő szerzetesek többek közt kosárfonással is foglalkoztak, s kosarak eladásából tartották el magukat.⁶

2.2 A népi mesterségek kialakulása a magyar társadalomban⁷

A kézművesség legfontosabb ágai már a honfoglalás előtt a társadalmi munkamegosztás során alakultak ki, mivel elkülönült az állattartás, a halászat, a földművelés. Szükség volt sokféle eszköz előállítására. Íjakra, pajzsokra, lószerszámokra, veretes nyergekre, különböző fém tárgyakra, sátrakra, bőr-szőrme ruhákra stb. Így jöttek létre a későbbi iparágak kezdeti tényezői: a kovácsok, fazekasok, íjgyártók, kik kiváló színvonalon művelték mesterségüket.

„Az egyes foglalkozások nevei, mint verő –vasas-vasverő, fonó, fazekas, földemes (méhész), a honfoglalás előtti finnugor rétegből származnak, a törökből a szűcs, tobak (tabán), a görögből a tímár...”. A szláv nyelvből az „...ács-taszár, a vasverő-kovács, bocsár-kádár, esztergár, fazekas-gerencsér, csatár-kardverő, daróc”.⁸

⁵ <http://www.valtozovilag.hu/gc/A.html> [2012. február 14.]

⁶ Diós 2009: I/110-111.

⁷ Lásd bővebben: DOMONKOS 1991: III/13-18.; vmint KÓSA 1998: 141-142.; BALASSA – ORTUTAY 1979: 82.; PALÁDI-KOVÁCS 1993: 223.

⁸ DOMONKOS 1991: III/13.

„A földműveléssel kapcsolatos szántó, szekeres, sarlós, udvarnok, mézadó, a vadászattal összefüggő vadász, pecér, hőgyész, hódász, lovász, solymár, madarász, de a szakács, halász...”⁹

Az Árpád-korban már olyan fejlett volt a földművelés és az állattenyésztés termelési rendszere, hogy el tudta tartani a kiemelkedő szaktudású kézműveseket.

A magyarság meglévő ismeretei a szövetséges népcsoportokkal, a meghódított népekkel, az uralkodó réteg nyugati kapcsolatai révén hozott tudással kibővültek. A betelepülő kézművesek hadát is hozták magukkal, új szokásaikkal együtt.

A XII. XIII. században megerősödtek a kereskedőközpontok, a fontos útkereszteződések melletti városok. A XIV-XV. században kialakult mezővásárok gazdasági központokká váltak, ami a paraszti kézművesek számának emelkedését eredményezte. Termékeiket a heti piacokon és az országos vásárokon árusították. Itt találkozhattak egymással különböző iparosok, kereskedők, falusiak, városiak, külföldiek, helybeliek. Ezek a sokadalmak hasznot hoztak a vásártartó helynek, a vámok, a helypénzek szedésével. A lakosság pedig a bőséges kínálat miatt szükségleteit jobban kielégíthette. A mestereknek versenyzésre adott lehetőséget.

Kialakult a céh intézménye, mely jellegzetesen nyugat-európai társulási forma volt, és csak a Kárpátok vonulatáig terjedt el. Kezdetben még csak a nagyobb városok rokon területén dolgozó iparosait fogta össze.

„Az első ismert magyarországi céhlevelet a kassai szűcsök kapták 1307-ben.”¹⁰ A mesterek számára több száz céh alakult a későbbi évszázadokban.

Ekkor már a helyi érdekeket figyelembe véve a céheknek kiváltságaik voltak. Csak helyi mesterek árusíthattak a vásár első és utolsó napján. A céhen kívüli falusi, mezővárosi mesterek nem árulhattak piacokon, vásárokon. Így ösztönözték a céhekbe való belépést, vagy önálló alakítását.

A XVII. században a mezővárosi céhek gyorsan szaporodtak. Ez a feudális urak és szabad városok közötti ellentétet is kifejezte. Ebben az időben hangsúlyossá vált a céhen kívüliek, az ún. kontárok elleni küzdelem. Amíg a céhes mesterek el tudták látni az igényeket, addig a városi magisztrátusok a céheket pártolták a kontárokkal szemben. Ha hiány mutatkozott valamiből, elnézték a kontárok tevékenységét, a céheket pedig kötelezték mesterlétszámuk növelésére. Egyébként megkötötték a mesterlétszámot a jövedelem osztódása miatt. Az inasokat 2-3 éves vándorútra kötelezték, hogy mesterré válásukat késleltessék. A létszám megtartásánál előnyt élveztek a mesterek gyermekei vagy lányai, özvegyét házastársul vevő

⁹ Uo. 13-14.

¹⁰ KÓSA 1998: 141.

legény. A céhen kívülieknél szabadult inas nem dolgozhatott két hétnél tovább céhes mesternél, a vidéki mesternél, a kontárnál nem vállalhatott munkát. Ezeknek a szervezettségét ösztönözték ezzel. A törökök távozása után, főként a XVIII. századtól már falusi mesterek is csatlakozhattak városi céhekhez. A királyi városok jobbágyszékeiből származó mestereket csak abban az esetben foglalkoztatták, ha ígéretet tettek arra, hogy nem vállalnak el városi munkát, és nem árulnak a vásárokon, piacokon.

A céhes árutermelés elégtelennek bizonyult. „...hiszen a kontár csak ott él meg, ahol nincs elég áru, vagy a monopolhelyezettel visszaélő céhek mesterei túl drágán dolgoznak.”¹¹ Mivel a vásárlói szükségletet nem tudták kielégíteni, fokozódott a kereskedelem importja. Ez konkurenciát jelentett a városi kézműveseknek.

Céhes ipar tekintetében a XVIII. században Nagybánya -ma Baia Mare (Románia) kiemelt jelentőségű volt, hisz nagy számban működtek ezek. 1720-ban 17 mesterség szerepel: mészáros, szűcs, szabó, aranyműves, csizmadiák, tímár, varga, lakatos, kádár, fazekes, fésűs, kérés, esztergályos, kovács, borbély, kardműves.

Az iparosok nagy része a XIX. században már céhen kívül dolgozott. Ennek ellenére a céhek formálisan csak 1872-ben szűntek meg. A tönkrement iparosok és az önálló vállalkozásokat feladó kisiparosok az ipari munkásság soraiba kerültek, akik a születő magyarországi gyáripari munkásság egyik alkotóelemévé váltak. Túlnyomó részét pedig a parasztságból érkezett tömeg alkotta.

A paraszti kultúrából átkerültek elemek (bizonyos ünnepi, táplálkozási szokások, viselkedési módok, hagyományok), melyeknek nyoma maradt az újonnan kialakult réteg életmódjában, műveltségében.

¹¹ DOMONKOS 1991: III/18.

3. Kézművesmunka az önellátó jellegű paraszti gazdaságban a XIX. században

Az iparosok által elkészített mindennapi munkához szükséges eszközök karbantartása és javítása a család tagjaira hárult. Mindezt nagy gonddal végezték, tárgyaikat megbecsülték, vigyáztak rá, mert ezzel az élettartamukat hosszabbították meg. A gazdától nagy kezűgyességet, gyakorlatot igényelt. Ezeket a feladatokat gyermekeivel is megtaníttatta. Illett is érteni hozzá, különben megszólták volna őket.

Folyamatos tevékenységnek számított az eszközök készítéséhez szükséges alapanyagok begyűjtése. A gyékény- és sásfélék, a fűz-, nyír-, és mogyorófa vesszői fonható nyersanyagot kínáltak a Kárpát-medencében letelepült Magyarországnak.

A termelés szüneteiben, főleg télen, tárolóedényeket, kosarakat, szatyrokat, székeket, kasokat, szakajtókat készítettek. Ebből a munkából az öregek is jócskán kivették részüket, hasznossá tették magukat. Terményért cserébe másnak is fontak.

Azok a szegényparasztok, akik az esztendő meghatározott időszakaiban keresetkiegészítés miatt gyékény- és sásfeldolgozással, fonással foglalkoztak, parasztspecialistáknak nevezzük. Alkalmi megrendeléseket is vállaltak, s megjelentek a városi piacokon, országos vásárokon is. Akik viszont később az év nagy részében saját szükségleten felül, nagy mennyiségben készítettek eladásra tárgyakat, és rendszeres árutermelővé váltak, háziiparosoknak nevezzük. Kézműveseknek pedig azokat, akik teljesen kiváltak a közösségből, és a mások által termelt nyersanyagokat dolgozták fel. Mesteremberek, iparosok voltak, akik a nyersanyagot pénzért vásárolták, és termékeiket ugyancsak pénzért árusították.

A természeti környezet nagyrészt meghatározta a tevékenység jellegét, mert az általa kínált lehetőséggel élt az ember. Aki pl. árterek közelében lakott, ahol gazdagon tenyészett a nád, sás, gyékény, fűzvessző, könnyen hozzájuthatott az alapanyagokhoz. Mestereknél pedig vevőre is talált. A mészárosok igényelték a gyékényszatyrokat, kocsijukra a gyékényponyvát, takarókat. Védősövényt fontak a kútgém, az élő fák köré, a kút káváját is így csinálták. Került sövény a ganédomb köré is, hogy a tyúkok ne kaparják szét, vagy jásszol a nyári istállóba.¹² Az építkezésnél kellett a stukatúrnád, a háztartásokban a fás-törekes kosár. A lakóházakat, istállókat, tyúk-disznóólakat, aszalókat, füstölőket, szénatartó színeket, illemhelyeket hagyományos sövényfallal készítették. Került sövény a ganédomb köré is, hogy a tyúkok ne kaparják szét, vagy jásszol a nyári istállóba. A várfalakat is fonták, sövénykerítéssel vették körül. Házat, templomot is sövényfalból emeltek.

Európa-szerte ismerték a vesszőfonás ősi technikáját. Hazánkban a honfoglalás óta építettek így.¹³ „A honfoglaló magyarok a Kárpát-medencébe érkezve már félig földbe mélyített, sárral tapasztott, sövényfalú putrilakásokban, faépületekben (...) laktak.”¹⁴

A lakóházak egyik legrégebbi hagyományos típusa a sövényfalas ház, amit leggyakrabban készítettek. Ez a nagy múltú falazási mód az ásató régészek által már az újabb kőkortól, bronzkortól fellelhető. Erre utal pl. Sövényháza, Sövényfalva stb. helységnév is. Általában ezek téglalap alakúak voltak.

Készítése a következőképpen zajlott: a kijelölt területen elegyengették a földet, s beásztak két ágas fát a téglalap két rövidebb oldalának közepére. Erre került a szelemen gerenda. A négy sarokra erősebb sarokkarókat helyeztek. Lehetett ez ott álló élő fa, vagy egy kiszáradt, gyökeres. Következett a másfél vagy két méter hosszú karók 30-40 cm-kénti beverése a földbe, majd ez a karóvázat befönték sövényfonással (egyet be, egyet ki). A saroknál duplán rátekerték, hogy erősebb legyen. A karóbotoknál erősítésnek mindig újabb szálakat helyeztek be toldószárnak. Időnként tömörítették a fonatot leveregetéssel. Amikor a kellő magasságot elérték, hozzáfogtak a tető készítéséhez. Ehhez ismét szükség volt egy keretre, amit náddal, gyékénnyel vagy szalmával fedtek be. Törekes sárral kívül-belül betapasztották, szikkadás után pedig trágyával kevert sárral kenték be. Végül fehérre meszelték. Ezt hívták paticsfalnak.

Dr. Timaffy László *Szigetközi Krónika* című könyve szerint a Szigetközben élő emberek is sövényfalú házakat készítettek, mert ezek vízállóak voltak. Ellenségükkel, a Dunával kis földjük védelmében mindig harcban álltak. Találékonyaságukra, kétkezi munkájukra állandóan szükség volt. A sövényfalas ház „emlékei ma is megszívlelendők, csodálatra méltóak, mert népünk természetbe gyökerezettségét, leleményességét mutatják és a gyakorlatban ma is időszerű, ősi népi tudását dicsérik.”¹⁵

A régi háztípusuk alkalmazkodott a gyakori elöntésekhez, jól állta a vizet. A ház sarkaira leásott négy erős oszlop tetejére gerendából készített ráját tettek. A földbe beszúrtak karvastagságú pőshusángokat, melyeket felülről a rájához kötöttek. Fűzsövénygyel befönték az oszlopok közét, majd ezeket erősen körülfonták vékony fűzvesszővel. Végül becsapkodták a sövényfalakat kívül-belül agyagos, pelyvás sárral. A mennyezetnél a rájára szegelt pőshusángok közeit is vesszővel fonták be, és alul, felül betapasztották sárral. Erre került a nádtető fedél. [1. kép]

¹² Lásd bővebben: DOMONKOS 1991: III/10., 12., 19-20., 464-465.

¹³ Lásd bővebben: CSÓKOS VARGA 1998: 72.

¹⁴ LISZKA 1992: 35.

¹⁵ Lásd bővebben: TIMAFFY 1975: 158-159.

A talpas szerkezetű sövényház hasonló módon készül. Első lépésként a talpakat megfagagták a stabilabb összeillesztés miatt. Ezekbe lyukakat fúrtak, és abba kerültek a karók. A talpnak rögzítésére a négy sarokfurat szolgált. Ebbe kerül a keményfa karó, aminek vastagabbnak, tartósabb anyagúnak kellett lennie. Az alsó talpakkal megegyező módon fogták össze az építményt kerettel felül is.¹⁶

Ezt a formát később továbbfejlesztették. Az ágasfás tetőszerkezet helyett már szarufásat is készítettek, és több helyiséget ki tudtak alakítani sövényből font válaszfallal. Régen a vizek között mindenütt ilyen házakban laktak. A vizekkel dacoló sövényfalú házak nem dőltek össze, szemben a vályog- és téglalapításúkkal, csak lemosta róluk a sarat az ár. Itt a sövényt újból csak be kellett tapasztani és ismét rendben állt.

Ez is mutatja, mennyire leleményesek voltak a régi emberek. A praktikusságot mindenben megtalálták. Környezetüket megbecsülték, rendszeresen gondozták, óvták. Nehezebb életkörülményeik ellenére kitartóan, igényesen végezték dolgukat. Az élet kényszere alkalmazkodóvá tette őket minden helyzetben. Környezettudatosan éltek napjaikat, ami példaértékű a mai ember számára.

¹⁶ Lásd bővebben: BÁTKY 1990: 187., vmint BALASSA – ORTUTAY 1979: 132., 134.

4. A természetben található, fonható szálak anyagok¹⁷

Az alábbiakban áttekintem a népi kézművesség által leggyakrabban felhasznált természetes anyagfajtákat, ill. kitérek a vesszővel mint a kosárfonás alapanyagával kapcsolatos – a szellemi néprajz körébe tartozó – néhány érdekességre.

Szalma

Búza, rozs, árpa, rizs, trikitálé (búza és rozs keresztezése) szalmája. Gyűjtésére a legmegfelelőbb időpont a teljes érés előtti hét, az aratás kezdése. A szalmát kizárólag sarlóval, ollóval vagy éles késsel kell levágni, mert a gépi aratás során megtörik és felhasználhatatlanná válik. A vékony hártylevelekből szálanként megtisztítva, kalással lefelé függesztve tárolják. Oldalfonásra az ízület fölötti kalászos rész alkalmas. Készítenek belőle szalmaszalagokat, csatokat, fenyődíszeket, ülőkéket, zsomport, szalmakalapot.

Gyékény

Állóvizeink növénye, a mocsaras vidéket kedveli. Nyár végén, ősszel kezdik vágni. A nem buzogányos szál leveleire szedhető, áztatva jól megmunkálható. Szatyrokat, edényalátéteket, tálcákat, kicsi kosárcákat, ponyvákat gyártanak belőle. Hazánkban Bősárcány környékén ma is élő foglalatosság.

Sás

Simaszárú növény. Patakok, tavak iszapos partján is megtalálható. Sok fajtája létezik hazánkban is. Dísz tárgyak előállítására alkalmas.

Faháncs

Jól használható a vízparthoz közel élő fák közül a fűzfa, nyárfa és égerfa kérge. Az erdei fák közül pedig az akác, a hárs, a nyír, a vadcseresznye, a szil. Tárgyak erősítésére, összefonására, használják a fa lenyúzott héját. Régen a törzsön található vastagabb kéregből tárolóedényeket, méhkasokat, gabonátárolókat készítettek.

Raffia

¹⁷ A fejezet édesanyám, Csőre Gáborné elmondását, valamint a következő műveket használtam fel: ILLÉSY – POMOTHY – VUKOVICS 1994: 25., 27., 29.; SOMOGYI 1971: 169., 925., 963., 979.; NAGY – VIDÁK 1998: 19.; vmint DOMONKOS 1991: III/466.

Afrikából származik. A hatalmas leveleinek rostjából nyert szál jól sodorható, fonható. Kötözésekre, ostorsudár fonásra, székek, ülőkék, támlák, heverők bevonására alkalmas.

Peddignád (rattanszál, kosárfonó nád)

Nagyon hosszú, hajlékony, rugalmas anyag, ezért bútorkészítésre kiváló. Kissé vizezett állapotban könnyen alakítható, eltörni szinte lehetetlen.

Kukoricacsuhé

Ősszel gyűjtik kukoricatörés után. A csöveket burkoló erős, rostos, selymes tapintású leveleket (a csuhét) finomságuk szerint válogatva csomókba kötve, szellős helyen, függesztve tárolják. Az áztatott levelekből díszeket, szatyrokat, lábtörlőket, alátéteket, papucsokat gyártanak.

Cirok

A pázsitfűvek nemzetsége. A közönséges cirok Afrika egyik legfontosabb gabonája. Több fajtája létezik. Termesztett növény. Felhasználása széleskörű. Bugája a seprű anyaga. Az iparban kefégyártásra, kosárfonásra használják. Szárát deszkapótló csomagolóként, tüzelőként alkalmazzák. A magja madáreleség, takarmány.

Nád

Állóvizek növénye. Felhasználása az építőiparban: szigetelőanyag, háztető, fedőnád, stuktúrnád (kertekben árnyékoló) díszítő-, védőkerítés.

Pálmalevelél

Trópusi égövön a pálma levele, hancsa a házépítés és kosárfonás alapja. Az Amazonas-menti indiánok az indaszerű nádat fonják kosarakba és kultikus maszkokká. Kunyhóik, hangszereik alapanyaga szintén ez és a nád.

Fűz

Folyók, tavak partján mindenütt találhatóak. Vesszői hajlékonyak, nagyon rugalmasak. A botanikusok 7-800 fűztípust ismernek. A természetben, vadon növekedők közül legismertebbek:

- *rekettye*: vesszői rövidek, vastagok. Durvább munkákra (pl. kerítésekre) használják.

- *aranyfűz*: aransárga, vöröses árnyalatú. Puha, hajlékony. Fonásra, csavarásra a legalkalmasabb.
- *szomorúfűz*: vesszői hosszúak, törékenyek. Fonásra nem alkalmas.
- *kaspifűz*, *babérfűz*, *kecskefűz*: csak gazdasági célokra használják őket.
- *tiszafűz* vagy *fehértűz*: folyók partján nő. Ágai lefelé hajlanak. Nem törékeny, vesszői fényesek. Gazdasági célokra dolgozzák be.

A fűznek rengeteg fajtája létezik, mivel könnyen keresztezhető. Dugványozással telepítik az éghajlatnak, talajnak legjobban megfelelő anyagokat. Kosárfonó célra legjobb az amerikai fűz és annak hibridei. Öt alapfűz ismeretes.

A nemesített fűzfajták telepítésére a múlt század vége óta, az ipari kosárfonás térhódításával terjed, s azóta ezek a legértékesebb kosárfonó anyagok.

Napjainkban egy gyarmati gazda az energiafűz termesztésével foglalkozik. Ez a növény bordó színű, hosszú, vastag, erős szálatat növeszt. Ősszel levágják, megdarálják, kazánban jó fűtőanyag. Kosárfonásra nem alkalmas.

A vesszővel mint a kosárfonás alapanyagával kapcsolatos néprajzi érdekességek

A vessző mint kosárfonó alapanyag helynév meghatározásaként is szerepel egyes vidékeken *Füzes* ('füzes hely') vagy *Vesszős* ('vesszős hely') elnevezésként. Lanczendorfer Zsuzsanna Dely Mária balladáját elemző tanulmányából tudjuk, hogy a főhősnő tragédiájának helyszínére a „vesszősi malom” elnevezés utal. „Feltehetően a 'vesszős' jelző az adott időben nem hivatalos, de közhírnak hely megjelöléséül szolgált”¹⁸ – írja a szerző.

A népköltészeti alkotások közül bizonyára sokak számára ismerős az „*Itt ül egy kis kosárba...*” című gyermekdal, amely az első sorában játékeszközként tüntet fel egy – valószínűleg fonott – kosarat. Ezen túl mindössze egyetlen népdalban találtam utalást az általam átnézett irodalomban: Barsi Ernő közli egyik gyűjtésében a „*Ha a Tiszán át lehetne evezni...*” kezdetű népdalt, amelynek harmadik sorában a 'fűzfavessző' szó a 'Tiszán innen' kifejezéssel együtt valamely 'fűzfavesszős hely' azonosítására szolgál.¹⁹

A fenti szűkösségre – úgy gondolom – megfelelő magyarázatot ad az, hogy a vesszőkötés otthon végzett, „magányos” munka volt, s valószínűleg ezért nem alakult ki népzenei

¹⁸ LANCZENDORFER – GÜLCH 2003: 24-25.

¹⁹ BARSÍ 1971: 214.; lásd a népdal szövegét és kottáját az 1. sz. dokumentumban.

dalanyaga. Ebben erősített meg a barbacsi Pákai Gusztáv népi iparművésszel folytatott beszélgetésem is, akinek húsz éven át főállású tevékenysége volt a kosárfonás.²⁰

4.1 A termesztett fűz fajtái

Kenderfűz: levele alul fehér, felül élénkzöld, hasonlít a kenderéhez, mely 10-12 cm hosszú, 2-4 cm széles. Vesszője gyors növekedésű. Hibája, hogy zöldes-barna bél fut benne, törékeny, lehántolva fénytelen. Erős, kemény a vesszője, fává nő.

Bíborfűz: vesszője vékony, hajlékony. A levelei lándzsásak, rügyei párosával, szemben helyezkednek el. Hántolás után citromsárga, vöröses színű. Értékes anyag. Tároláskor nagyon kiszárad, törékeny. A homokos talajt kedveli, igénytelen, fagytűrő.

Mandulafűz: cserje vagy kis fa. A levél fogazott, főere sárga. Dús levélzete elnyomja a gyomokat. Hosszú, karcsú, barkás, elágazásra hajlamos, fagyokra érzékeny. Vesszője nehéz, kemény, hajlékony, tömött, hasadós. Hántolás után fényes, fehér színű. Értékes, kedvelt fajta. Ellenálló a kártevőkkel szemben.

Bíborkender: levélzete lent ritkább, végén sűrűsödik, fönt csokrot alkot, színe zöld, bíboros.

Amerikai fűz: a legelterjedtebb termesztett fűzfajta. Lándzsás levelei fűrészeselek, alul-felül zöldek és csupaszok. Vesszője lent zöld, fönt bordó színbe megy át. Kemény, hajlékony. Nyírkos, homokos, agyagos talajon termesztik.

4.2 Műveletek az amerikai fűzzel²¹

A kosárfonók az amerikai nemes fűzt használják alapanyagul, mert ez a vessző rendelkezik a legjobb, a legelőnyösebb tulajdonságokkal: hosszú, vékony, jól hajlítható, főzött állapotában szép fényes. Hazánkban a talaj és éghajlat ennek a fajnak a termesztéséhez a legmegfelelőbb.

Szaporítás

²⁰ Pákai Gusztáv elmondása alapján.

²¹ Édesanyám, Csöre Gáborné tapasztalata alapján

- *Magról szaporítás*: csak kísérleti telepeken az elfajzás veszélye miatt
- *Bújtás*: ritka esetben. Egy vesszőt lehajlítanak, befektetik egy előre elkészített árokba. A hegye a föld fölött marad. Fakampóval rögzítik, betakarják földdel. Néhány hét múlva gyökeret ereszt. Ekkor levágják az anyacserjéről.
- *Átültetés*: mint a virágoknál, földlabdával együtt.
- *Oltás*: Magyarországon nem alkalmazzák, Franciaországban jellemző. Áprilisban 20 cm hosszú, 8 mm vastag nyárfadugványokat teljesen földbe takarnak. Egy év múlva a földtől 1 m magasságban visszavágják és fűzet oltanak bele. Nehezen művelhető területeken alkalmazzák ezt a módszert
- *Dugványozás*: napos vidékeken, sík területeken alkalmazzák. Gazdag talajt és elegendő vizet igényel. Nem kedveli a hideg, agyagos, savanyú földet. A tápanyagot pótolni kell.

Talajművelés

Gondos odafigyelést igényel. A levegőt be kell juttatni a mélyebb talajrétegekbe is. Veszélyes gyomok a tarack, szulák, vadlomb, bogáncs, sás, nád, vadsáska. Irtásukat rendszeresen el kell végezni. Előveteményként hasznos növények, a burgonya, répa, káposzta, bab, borsó.

Betakarítás

Ez a munkálat évente két alkalommal történik, ősszel levélhullás után vagy kora tavasszal. Végezhetik kézzel és géppel egyaránt. A kézi, kaszával történik, előnye, hogy töből lehet kivágni, és kíméletes. A gépi, magas tövet hagy, roncsol, kevesebb a következő évi hozam. Amit zöld vesszőből, nyersen dolgoznak fel, azokat kötegelik és tárolják. Ami pedig hántolt állapotban, fehérvesszőként kerül feldolgozásra, hatalmas üstben megfőzik, majd gépen áteresztve a héját lehántolják. Ezután alaposan megszáritják szellős, napos helyen és méret szerint, általában 60 cm-től 140 cm-ig 10 cm-ként kévébe kötik.

Raktározás

A kötegeket tárolni kell szellős, száraz fapadlós raktárban. A padlózatra közvetlenül nem szabad tenni, legjobb állványra, alátét lécekre. A kévét hegyükkel befelé helyezik el. Célszerű raktári feljegyzést készíteni, fajta, hossz, kötegszám, súly szerint az áttekinthetőség

miatt. A raktározás nagy odafigyelést igényel, mert ellenkező esetben a fehérpenész meglepi a vesszőt.

Ha szép, hófehér színűt akarunk nyerni, május végén kell szedni. Vágott végével vízbe állítjuk, hogy megszívja magát. A hántoló fémeszközön egyenként áthúzzuk, így könnyen ledobja a héját. Utána napon kiszárítjuk.

Természetes színezés

„Régebben úgy festették a hántolt fűz vesszőt, hogy nyír- és égerfa kéreg levében főzték, de századunk eleje óta szinte mindenütt bolti anilinfestéket használnak.”

A Győr-Moson-Sopron megyei pinnyédi Bauer-család a XXI. században is a következőképpen végezte a vessző színezését. Rozsdás vaskádba vizet öntöttek, amibe meszet kevertek és belenyomták a vessző köteget. Egy-két hét múlva barna színűvé változott.

Festés előtt a munkadarabot vagy vesszőt alaposan le kell mosni szappanos oldattal, hogy a cserző anyagok hatását kiküszöböljük. Barna színt kapunk diófapáccal; sárgát hagymahéjjal, nyírfalevéllal, sáfrányfőzettel; szürkét zöldgáliccal; kéket indigóval; meggypirosat mésszel.

A régi kímélő eljáráson kívül manapság vegyi anyagokat is alkalmaznak. Olaj zománcfestéket, kénezést, kénsavgőzzel való kezelést, klórmeszes vízbe áztatást, hidrogénezést. Ezekkel nagy óvatossággal kell bánni, mert egészségre ártalmas anyagok, belélegezni nem szabad.

Fehérítési eljárás

Légmentesen záródó ládába kénrudat helyeznek és meggyújtják, majd lezárják 3-6 órára. Ha kénsavgőzzel végzik, akkor kénsavval töltött edénybe áztatják, és ezt zárják le légmentesen 1-2 napra. Más esetben hidrogénezik vagy klórmeszes vízben áztatják.

5. A magyar népi vesszőfonás technikái²²

Minden hagyományos vizsgálatnak alapja a morfológiai és tipológiai rendszerbe állítás. Ezt a muzeológia sem nélkülözheti a nyilvántartás miatt. A magyar népi kultúra kosárfonásra vonatkozó tipológiai rendszerezését az 1960-as években Csalog Zsolt készítette el, akinek csak a külföldi szakirodalom volt segítségére.

A népi fonástechnikák rendszerezésének alapelveül a technika (Csalog másik terminológiai kifejezése szerint: technológia) szolgál, s ezt az alapelvet szövik át a szűkebb értelemben vett technika, a nyersanyag, a funkció és a forma mint rendszerező szempontok. Korábban a néprajzi irodalom mellett a textilműszaki irodalom is figyelmen kívül hagyta a fonástechnikák kérdését, ezért tipológiája, magyar nyelvű terminológiája szinte ki sem alakult. Csalog Zsolt kísérelte meg ezeknek kialakítását. A fon szót a „nyers növényi rostok szabad kézzel (szövőszerű szerkezet nélkül) történő összeerősítése sík lappá vagy edény alakba” értelemben használja. Meglátása szerint a népi fonástechnikák (technológia) tipológiai kategóriáit négy tényező segítségével írhatjuk le:

1. a szűkebb értelemben vett technika (egy kosár falának fonásmódja),
2. a nyersanyag,
3. a funkció és
4. a forma vizsgálatával.

Mindezeket figyelembe véve Csalog az alábbi rendszert állítja fel:

A) *Spiráltechnika*

technika: a szálakat spirál alakban vezetjük és összeerősítjük

nyersanyag: vessző

funkció: tárolás

forma: kosár

B) *Négyzetrendszeres technika*

technika: a fonat két egymásra merőleges szálak összeszövéséből adódik.

nyersanyag: vessző

²² Lásd bővebben: CSALOG 1962: 302-320.

funkció: szállítókosár

forma: formán font szatyor

C) *Lánc-vetülékes technika*

A technika (technológia) legfontosabb altípusai:

a) Halászlésza, ill. hacsura típusú fonásmód

b) Halászsztatyor típusú fonásmód

c) Vesszőfonás

- A lánc-vetülékes technika alkalmazásának legegyszerűbb formája: a karókat földbe verik, ezekre vetüléket fonnak vesszőszálakból, gallyból egyszálal fonással, zsinórfonással felváltva jobbra, balra. Ez a sövényfonás. A magyar paraszti kultúra vesszőből kizárólag ezzel a fonástechnikával készítette tárgyait.
- E típusnál a karókat a földbe tűzik, majd a fonat készítése után kiemelik a földből. Ide tartozó típusok: pásztorlésza, kocsioldalkas, faros kocsikas, tyúkborító.
- E típusnál a karókat helyhez nem kötött faalap furataiba kötik. Így készülnek a talpas szerkezetű sövényépületek, a fonott kapu, a halásztapogató, a tyúkborító, tyúkültető, az aszalólésza és a fakeretes tárolóedények.
- Csúcsos elrendezésű karórendszerre font típusok: csúcsos borszűrő, csúcsos méhkas, haltartó, diós kosár, galambkosár, varsák. A csúcs készítésének technikája lehet: csúcsosan szétágazva szőtt természetes faág, csomósvégű behasított bot, egymásba hajtogatott vesszők, egy pontban összekötözött vesszők.
- Gömbölyded fenekű korás: átmenetet képez a csúcsos és a fenekes típus között. Ma már nem használatos ez a forma.
- A fenekes kosár típusainál önálló szerkezeti elemmé válik a fenék. Fajtái: kézi szállítókosár, nagyobb alakú kereskedelmi szállító kosár, takarmánykosár,

szakajtókosár, fejenhordó kosár, szokások kapcsán használt kosár (lakodalom, kalácsszentelés, paszita), tálcakosár, tárolókosár, haltartókosár, tyúkülő. E típuson belül külön csoportot alkotnak a karos kosarak, amelyek hántolt vesszőből, soros fonással, díszes szegéssel készülnek ovális fenékre (japánkosár, fedeleskosár, hollandkosár).

- Kávás kosár: az ívalakban meghajlított bordák végei a félgömb két pólusában futnak össze. Alapját a szájnál elhelyezett kerek, vagy elliptikus káva alkotja. A fonóvesszők a kávánál fordulnak vissza. Típusai között legnagyobb a kávás takarmánykosár, kisebbek a kézi teherhordók.

D) Kukoricaháncs-fonás

Jellemeztes típusai a szeggel kivert léckereten font lábtörlő és a deszkából összeállított formán font kukoricaháncs-szatyor.

E) Tápiói típusú gyékényfonás

Szövőkeret felhasználásával történik a lánc-vetületes.

6. A kosárfonás mestersége²³

6.1 A kosárfonás eszközei

Az alábbiakban rögzíték néhány kívánalmat, amelyek a munkaeszközökkel kapcsolatban fogalmazódnak meg:

- **Tisztítóké:** pengéje háromszög alakú, éles, erős. A kész kosárból kiálló vesszővégek elmetszésére használják.
- **Metszőolló:** darabolásra, tisztításra egyaránt való. Éles és jó minőségű anyagú, élezhető legyen.
- **Szúrkáló vagy bökődő:** fanyéllel ellátott hengeres, hegyes végű vasrúd. Fonatok tágitására, lyukasztásra alkalmazzák.
- **Lapos- vagy kombináltfogó:** törött, szorosan elhelyezkedő szálak kihúzására vagy betűzött vesszők felhajlítására használják.
- **Harapófogó:** szegek kihúzásának eszköze.
- **Fűrők:** kézfűrő, akkusfűrő, asztalosfűrő, cigányfűrő stb. A saroktokba a szögek könnyebb beverését, és pótkarók behelyezését segíti.
- **Egyéb eszközök:** fonatok tömörítésére szolgáló verővas, mérőszalag, szivacs, rongy, vizes tálka, madzag.

6.2 A kosárfonás előkészítő műveletei

Anyagválogatás

a) Méret és minőség szerint

A méret szerint vásárolt kötegekből (60, 80, 100, 120, 140 cm + fenékbót kéve) vastagság szerint csoportosítjuk a vesszőket, hogy a különböző műveletekhez a legmegfelelőbbeket használhassuk. [2. kép]

- Fenék fonásához bedolgozhatjuk a görbe, kissé sérült, csomós anyagot.
- Karóhoz szükséges a leghosszabb ép, közepes vastagságú anyag.
- Gyűrűzéshez a karóvesszőnél vékonyabb a legalkalmasabb.
- Berakószálnak ennél rövidebb, szép anyag szükséges.

²³ Édesanyám, Csöre Gáborné elmondása, gyakorlati tapasztalatai, valamint saját megfigyelésem alapján.

- A fül készítéséhez csak ép, vastagabb vessző kerülhet.

b) Mennyiség szerint

- A fenékbothoz 6 vagy 8 vagy 10 db vastag, megfelelő hosszúságú (a fenékátmérőtől függően) botot választunk.
- A fenékbotok körbefonásához kis kötegni vassző szükséges. Egyszerű, kisebb méretű kosár készítéséhez 24 db oldalkaró, 16 db gyűrűvassző és 24 db bera-kóvassző, +12 db gyűrűvassző kell még.

Áztatás

Ezeket külön össze kell kötni és langyos vízbe áztatni kb. 1 órán át. A víz teljesen lepje el. A száraz, törékeny vassző ezután rugalmas, hajlékony, jól megmunkálhatóvá válik. [3. kép]

Hegyezés

A részműveletek előtt történik közvetlenül. Alkalmaznak ferde, lapos, ékhegyezést.

6.3 Kerek gyümölcsös kosár egy csavart füllel

Dolgozatomban azért választottam a gyümölcsöskosár-készítés menetének leírását, mert a legegyszerűbb fonásmódok szerint készül. Ez az alapja a komplikáltabb kosarak készítésének, ezt minden kosárfonónak meg kell tanulnia.

Fenek készítése (a munkafolyamat fázisai)

- a) 6 db fenékvasszőből keresztötéssel kezdjük. 3 vassző hosszanti hasítékba, középen átbújtatjuk a másik 3 fenékbotot. Ezáltal keresztformát kapunk.
- b) Két vékony hosszú szálat vastag végénél kb. 4 ujjnyi hosszúságúra nyelvezünk. Hosszanti irányban a vassző felét lefaragjuk, végét meghegyezzük.
- c) A keresztforma hasított részein átbújtatjuk a két nyelvezettet, hogy kilógjon 1 cm-re.
- d) A befűzött 2 szállal balról jobbra haladva gyűrűfonással: egyszer fent, egyszer lent haladunk körbe (egy be, egy ki) a három-három kereszt fenékboton háromszor.

e) Utána egyesével széthúzzuk a botokat, a fonás ugyanígy halad tovább.

f) A vesszőket menet közben toldani szükséges (vékony végét vékonnyal melléfogva, a vastagot vastaggal kihegyezve és betűzve a bot jobb oldalára. Így halad a fenék végig, a kellő méretig. Befejezni csak a hegyével lehet, amit elbújtatunk egy megfelelő alsó fonatba. A felesleges vesszővégeket levágjuk. [4. kép]

Oldal készítése

a) Oldalkarók betűzése

24 db karót kihegyezzük ékhegyezéssel. A fenékbotokhoz jobbról és balról betűzünk egy-egy karóvesszőt úgy, hogy a faragott része a fonák oldalon legyen.

b) Lábazás

A fonák oldalát felénk fordítva tartjuk. Jelölőbotot helyezünk két betűzött karóvessző közé. Innen indulva balról-jobbra két vesszőn át lehajtjuk a soron következő szálakat. Körbeérve a jelölőbot mutatja meg a két utolsó karó lefűzésének helyét. Közben gyakran vízbe kell meríteni a készülő munkadarabot.

c) Feltörés, gyökkentés

A 24 oldalkarót felfelé állítjuk (körömmel vagy szúrkáló segítségével), majd fent összekötjük.

d) Gyűrűzés

Egymással szemben 4-4 gyűrűvesszőt, hegyével egyesével berakunk a karóvesszők közé. Balról kezdve kettőn be, kettőn ki (gyűrűfonással) haladunk mindaddig, míg el nem fogy. Vastag végével ekkor újabb 4-4 vessző vastag felével megtoldjuk. Ha elfontuk, kész a gyűrű. Ez erősíti össze a feneket az oldallal és adja meg a kosár formáját. [5. kép]

e) Berakás

A 24 oldalfonó vesszőt vastag végénél metszőollóval rézsútosan lemetsszük. Ezzel a végével berakjuk a karóvesszők közé egyesével, egyszer kint, egyszer bent fonással dolgo-

zunk, amíg el nem fogy. Közben verővassal tömörítjük a fonatot, hogy erős és egyenletes legyen. [6. kép]

f) Gyűrűzés

Hasonlóan a négyes gyűrűzéshez, de itt 3-3 szállal fonunk, kettőn be, egyen ki fonással. A toldás is ugyanígy történik, mint a négyes gyűrűnél.

g) Leszegés

Egyszerű sima szegéssel történik. A jelölő bottól indulva a bal oldali vesszőt két vessző mögött húzva kihajlítjuk. Háromszor végezzük ezt a műveletet. Ezután kettőn be, egyen ki, egyet mellé hajlítva szegjük végig a kosarat. Az utolsó három szálát egy alatt, kettő alatt, három alatt hajtjuk le. A megmaradt kiálló vesszővégeket levágjuk.

Fülezés

Egy megfelelő kívánt méretű vastag fenékbottot betűzünk a kosár leszegésébe, egymással szembe. kb. 5-5 vagy 5-4 vastag felénél kihegyezett vesszőt betűzünk a fülbot mellé belülről. Balról indulva kívülről befelé haladva háromszor körbetekerjük a fülbotot. A maradék vesszőt a gyűrűbe bújtatjuk, és a tekerések között haladunk vissza a kezdéshez. Jobb oldalról ugyanígy történik, csak ellentétes irányból. A kiálló vékony vesszővégeket visszabújtatjuk a fülbothoz és egy hegyezett, betűzött, megtekert vesszővel, (hogy ne törjön, megpattintjuk a vesszőbél) többszöri tekeréssel, szorosan hozzáfogatjuk a fülbothoz.

Tisztítás

Metszőollóval vagy tisztítókéssel levágjuk a kiálló vesszővégeket, ügyelve arra, hogy ne legyenek túl röviddek, mert a fonat akkor megbomlik.

Színmegtartás

Esztétikai szempontból tanácsos a kész kosarat citromsavas vízzel, körömkefével átdörzsölni, (hogy világos színét hosszabb ideig megőrizze), majd napos helyen rövid ideig szárítani. [7. kép]

Az előbbieken leírt egyszerűbb leszegés mellett különféle típusokat különböztethetünk meg:

- sima szegés lehet 1-2-3-4 szálal
- tetőcopf-fonás 3-4-5 szálal
- oldalcopf-fonás 3-4-5 szálal
- zugolás
- lehúzás

A fülezésnek is több fajtája ismert:

- egy csavart fül
- két csavart fül
- emelt fül
- fogónyílasos fül

6.4 Vesszőből készített tárgyak napjainkban

A mai ember életében a fonott tárgyak lehetnek használati jellegűek is, mint a régi időkben, emellett egyre inkább teret hódít a díszítő funkciója. Gyakran láthatunk mindkettőre példákat a rendszeresen megjelenő képes magazinokban, újságokban vagy könyvekben. A lakberendezők szívesen ötvözik a modernt a hagyományossal. A kosárfonó szakemberek találékonysága, fantáziája elősegíti, hogy egyre többféle természetes anyagból készült tárgyakkal díszíthessük otthonunkat, környezetünket. A hétköznapijainkban és ünnepeink alkalmával is szerepet kapnak. Ezeket a tárgyakat – amelyekre a következő felsorolásból láthatunk példákat – többnyire hántolt vesszőből fonják:

- **használati és dísz tárgyak:** bevásárlókosár, gyümölcskosár, kenyérkosár, italoskosár, tálca, esernyőtartó, újságtartó, szennyeskosár, ruháskosár, bicikliskosár, fáskosár, fonott üveg, demizson, poroló, fedeles kosár, fűszertartó, papírkosár, ékszertartó, fakánáltartó, kaspó, váza, madáretető, ajtódíszek, fonott virágok, fonott szívek, virgács, korbács, kutya-, macskakosár, fonalaskosár. [8. kép]

- **gyerekek játéakai:** mózeskosár, játéktartó, ceruzatartó, csörgő, babakocsi, kislehel, bölcső, kislehal, babaágy, kis járművek (szekér, vonat, autó), játékkunyhók, istállók, kerítés, házikók, karperec, nyaklánc, állatkák. [9. és 10. kép]

Mint láthatjuk, gyermekkorban megismertethetjük, megkedveltethetjük a fonott tárgyakat. Otthonainkban, óvodákban, iskolákban egyaránt találkozhatnak vele. [11. és 12. kép]

- **hangszerként:** ujjnyi vastag vesszőből tavasszal készített fűzfásip, 'fűzfafütyítő, süvítő, fűzfafurulya, fűzfatilinkó' néven is emlegetik. Ez a furulya – az Európa-szerte ismert hangképző nyílás nélküli hangszer – gyerekjáték változata.²⁴ Erre utal az ismert gyerekdal szövege is:

*„Kele kele fűzfa
Bodogai nyárfa
Ki ri? Gyerek ri,
Adjunk neki botocskát,
Hadd csináljon sípocskát.”²⁵*

- Ünnepkor használatos tárgyak: fűzfavesszőből hajlított, egymáson átbújtatott vesszőből készült adventi koszorú alap; sövényfonással készült betlehem²⁶; fonott karácsonyfa; töviskoszorútartó kereszt; tojástartók, nyuszikosár, fonott tojás; rózsaszirmhintő kosár. [13-15. kép]

²⁴ SÁROSI 1998: 78.

²⁵ NAGY – VIDÁK 1998: 22.

²⁶ Lásd bővebben: CSÖRGŐ 1987: 23., vmint GRANASZTÓI 1990: 88.

7. Édesanyám, született Horváth Erzsébet kosárfonó visszaemlékezése

„A természet ismeretét és szeretetét a szülői házból hoztam magammal. A Pápa melletti Nemesgörzsönyben éltünk, egy kis faluban. [16. kép] Szüleim földművelő emberek voltak, állatokat neveltek, mindent megtermeltek, amire csak szükségünk volt. Édesapám emellett a falu kovácsaként dolgozott, és a gépszerelő szakmát is magas szinten művelte. Ezermester volt, mindenki Jani bácsija. Önzetlenül segített bárkinek, a lehetetlent is megoldotta. Bátran nevezhetem kreatív embernek. Mindig megtalálta a természetben a praktikusságot. Melyik ágból lesz jó gereblyenyél, kapanyél, palántázóbot. Ősszel begyűjtötte a kosárfonáshoz szükséges vesszőt. A hosszú téli estéken sorozatban készítette a kisebb, nagyobb kosarakat a lakásban a fűrészpóros kályha mellett. Fáskosarat, tojásos kosarat, takarolós kosarat, szénáskosarat, kukoricaszedő kosarat. [17. kép] Minden télre készült ciroksöprű és vesszőből hóseprű. Édesanyám pedig készítette a kalácskenőket libatollból, kacsatollból, fonta a lábtörlőket, rongyszőnyegeket, szatyrokat csuhéból, vagy kötötte nekünk gyerekeknek az angóra nyulaink szőréből font fonalból a ruháinkat.

Magam előtt látom a kedvenc műhelyünket, ahol sorakozott a sok hasznos, Édesapám által készített eszköz. [18. kép] Kézi kukoricamorzsoló, tehénvakaró, lúdtömő tölcser, méhkaptárak, keretek, fonott drótkötegek.

Mi testvéremmel együtt sokat segítettünk az otthoni munkákban. Nyári állandó feladatunk volt a libalegeltetés a tarlón. Közben örömmel gyűjtöttük az elmaradt kalászokat szép körscokorba, és azon versenyeztünk ki tud többet szedni. Nem maradhatott el egy nap sem a bújócska a kepekben. Hazafelé a libák úsztak a tóban, mi pedig áztattuk a mályvaszárat, amiből pár nap után sudarat fontunk az ostorunk végére. Lapos kavicsal csesztáztunk, ugrattunk a víz fölött. A legkedvesebb játékunk pedig az agyag torta készítés volt, amit szép virágokkal és kavicsokkal díszítettünk. A játéknak az esti harangszó vetett véget, mert amint megkondult, mindenki hívta a libáit és indultunk haza. Felejthetetlen élmények jutnak eszembe a tóról. Óriási izgalommal lestük a bácsikat, akik burítóval halakra vadásztak. Édesapánk kifogott egy hatalmas pontyot, orrába fűzfavesszőt kötött és annál fogva húztuk haza testvéremmel. A kerétkészítés, méhészkedés, nyuláskodás, drótfonás szintén kedvenc és hasznos foglalatosságnak bizonyult. Az aratás befejezésekor szokás szerint a falumban aratóbált rendeztek, ahol szüleim által font gyönyörű kalászkoszorú - nemzeti színű szalaggal átkötött, díszítette a kultúrtermet.

Pedagógusként igyekeztem megláttatni diákjaimmal a természet szépségét, védelmét. Sokszor kirándultunk, gyűjtögettünk, gyönyörködtünk, megfigyeltünk a gyerekekkel. Megmutattam hogyan készítettünk mi gyerekkorunkban bogáncsbútorokat, vízicsuhé széket, asztalt, pipacs királyfit, kukoricababát, fűzfasípot, búzaszál sípot, pitypang koszorút, szalmagyűrűt, szomorúfűz glóriát a fejünkre, karkötőt. A természetben fellelhető anyagok mindig elindították fantáziámat, és vágyat éreztem az 'alkotásra'.

Édesapám halála nagy ürt okozott életemben. Keze nyomát láttam mindenütt. Mikor rá néztem Tőle kapott utolsó 2 füles kis kosárkámra, ráébredtem nagy mulasztásomra. Nem tanultam meg Édesapámtól a kosárfonást! [19. kép]

Rögtön elkezdtem érdeklődni, kitől, hol tanulhatom meg. Szerencsére egy újsághirdetésben olvastam Bauer Józsi bácsi kosárfonó tanfolyamáról. Azonnal megkerestem és beiratkoztam. Igyekeztem nagy odafigyeléssel megtanulni a fonás fortélyát. Minden alkalommal lejegyeztem a végzett munka apró lépéseit és otthon újból elkészítettem, gyakoroltam azt. Sorra készítettem a kis kerek kosárkákat nyers és főzött vesszőből. Családomat hamarosan elláttam nagy örömömre és örömünkre: virágkaspókkal, gyümölcsös kosarakkal, krumplis kosárral, kenyérkosárral, játékos kosárral, ceruzatartóval, fedeles ékszeres kosárkával, esernyőtartóval, papírkosárral, madáretetővel, betlehemmel, kicsi és nagy bevásárlókosárral, piknik kosárral, tálcával, italos üveg tartóval, udvari játéktartóval. Mind a hat unokámat megleptem húsvétra nyuszi formájú kosárkával, amit én találtam ki. [20. kép]

Józsi bácsi halála után fia, Béla folytatta az oktatást. Biztatására megragadtam a lehetőséget a szakmunkás vizsgára. Elméleti és gyakorlati vizsgát szereztem.²⁷ Azóta az Újvárosi Művelődési Házban kosárfonó tanfolyamot vezetek.”²⁸

²⁷ Lásd a 2. sz. dokumentumot.

²⁸ Édesanyám, Csöre Gáborné lejegyzése alapján.

8. Kosárfonó képzés a győri és Győr környéki művelődési házakban, egyéb intézményekben

Városunk művelődési házainak jelentős részében és néhány oktatási intézményben lehetőséget teremtenek a kosárfonás mesterfogásainak, technikáinak megismertetésére, megtanítására. Kutatásom során fellelt legkorábbi adatok az 1990-es évek elejéig nyúlnak vissza. Ez idő tájt vette kezdetét a napjainkban is működő kosárfonó szakkörök, tanfolyamok beindulása. Az iskolarendszeren kívüli felnőttképzésbe bekapcsolódhattak mindazok, akik szabadidejüket aktívan, hasznosan akarták eltölteni. Az ide járók lehetőséget kaptak személyiségük még jobb megismerésére, képességei fejlesztésére, alkotási igényük kielégítésére és nem utolsósorban a hagyomány ápolására. E nonformális tanítási-tanulási folyamatban megszerzett képességekkel, kompetenciákkal a későbbiek folyamán már otthonukban is önállóan végezhetik e tevékenységet saját maguk kedvére, örömére.

8.1 Újvárosi Művelődési Ház²⁹

Az Újvárosi Művelődési Házban hagyományörző jelleggel 17 éve működik a kosárfonó tanfolyam. Évente ősztől-tavaszig (októbertől- májusig) időpontban indul a kezdő és egyben haladó kosárfonó képzés felnőtteknek. A jelentkezők főként kismamák, pedagógusok, munkanélküliek, nyugdíjasok köréből kerülnek ki, de az évek múltával egyre több fiatal és középkorú is érzi ennek szükségességét.

Legelőször 1995 őszén került megrendezésre 11 fő részvételével. Édesanyám is itt sajátította el e mesterfogás alapjait. Ekkori vezetőjük a kosárfonó családból származó pinnyédi Bauer József (továbbiakban Józsi bácsi) volt, tőle tanulhattak itt 3 évig. Jó hangulatban, hatékonyan teltek ezek az alkalmak. Az anyag beszerzése is egyszerűnek bizonyult, mert Józsi bácsi a fiával együtt vesszőtermesztéssel és vesszőhántolással is foglalkozott 16 holdon.

Józsi bácsira így emlékezik édesanyám: „Humoros, kedves, szorgalmas embernek ismertem őt. Szeretett mesélni gyerekkoráról, szüleiről, munkájukról, hadifogságáról, de szívesen szórakoztatott bennünket vicceivel. Kedvencei a nyuszikás történetek voltak, de a pajzánkodók is sorra kerültek. Sokat hallottunk a szűnyog-szigeti horgászatokról és a finom halételek készítéséről. Nagyon szerette a természetet, a romantikát, a barátokat a borozgatást. Hölgyeimnek szólított bennünket, udvariasan beszélt hozzánk. Az anyaggal igen spórolósan bánt. Mindig ő osztotta nekünk a kiszámolt vesszőt a sérült, selejtes szálakkal együtt. Tőle is azt tanultam, hogy a foglalkozás végén a legapróbb vesszőcskéket is össze kell szedni, kötni kis csomókba, mert apró kosárcák fonására majd felhasználjuk. Mindig azt fontunk, amihez megfelelő méretű anyagot hozott. Szezonban zöldvesszőt (bordó színű), máskor főzöttet.”³⁰

Mivel az Újvárosi Művelődési Házban csak kezdők oktatása folyt még, Józsi bácsi átírányította Édesanyámat tehetsége miatt a Gyermek Házában tartandó haladó tanfolyamára, ahol két éven keresztül tanulhatta tőle fonott játékbútorok (fotel, asztal stb.) készítését. [21. kép]

Közben 1998 ősztől Édesanyámat kérték fel a vezetésre egykori mestere helyett, mert ő már itt nem vállalta idő hiánya miatt, hisz több helyen is tanított. Édesanyám hamarosan szakvizsgát szerzett. Azóta is ő az oktató. Évente átlagosan 14 fő végezte el a tanfolyamot, egészen 2004 májusáig. Az ezt követő időszakban, egészen a napjainkig a jelentkezők száma 8 fő körüli. A kezdők mellett többen már visszajáró résztvevők, kik fontosnak tartják önma-

²⁹ Az adatokat a teremnaplók, szakköri naplók adatai, valamint a művelődési ház dolgozóinak elmondása alapján gyűjtöttem.

³⁰ Édesanyám, Csöre Gáborné személyes élményei alapján. A Józsi bácsiról szóló cikket lásd a 3. sz. dokumentumban.

guk továbbképzését. Az alapműveletek elsajátítása után a képzési tervnek megfelelően – egyéni képességeik alapján – feladatuknak tűzték ki a minél többféle forma elkészítését és a népi kultúra díszítőelemeinek változatos alkalmazását. A vesszőkosarakat pl. égetett agyag-formákkal, esztergályozott apró fakellékekkel egészítik ki, teszik egyedivé. [22. kép]

A tanfolyam résztvevőinek meg kell ismerniük:

- a nyers és főzött vessző tulajdonságait,
- a kosárfonás eszközeit, szerszámaikat,
- a hegyezéseket
- a fonástechnikákat,
- a kosáraljak készítési módjait,
- a karózás műveletét,
- a lábazási módokat,
- az oldalfonásokat,
- az alkatrészek összeillesztését,
- a befejezési, szegési műveleteket,
- különböző copfozásokat,
- többfajta fülezés elkészítését,
- kosár tisztítása, felesleges vesszővégek levágása

A kezdők számára a kerek forma megtanulása (pl. gyümölcskosár, virágkaspó, kis játéktartó stb.), a haladók számára az ovális forma (pl. kenyérkosár, bevásárlókosár, ruháskosár stb.) készítésének elsajátítása és a formatervezés egyéni kreativitás alapján (kancsó, amfora, váza, fantáziakosár, madáretető) számít alapkövetelménynek. [23-24. kép]

Az aktuális ünnepekhez, népszokásokhoz is kapcsolódnak munkáikkal, amelyek között ott található a fonott tojás, a kicsi nyuszikosár, a tojásos tálca, a szíromhintő kosár, a korbács 9-es fonással, a karácsonyi kopogtató és az adventi koszorú, vagy a fonott betlehem.

A művelődési házunkban zajló tanfolyam jellegű felnőttképzés célja az egyik legrégebbi kismesterség megismertetése, elsajátítása, valamint a hagyományok őrzése, átörökítése. Példa értékű, hogy munkájuk közben népzene hallgatnak, alkalmanként népi étel bemutatás (prósza, dödölle, káposztás cicege, málé), gyógynövények népszerűsítése és cseréje szaporítási céllal.

Kiemelt jelentőséggel bír e tevékenység közösségformáló ereje, hisz a tagok között gyakran őszinte, tartós barátságok szövődnek.

A művelődési ház a tanfolyamon kívül egyéb lehetőségeket is teremt a hagyomány ápolására, a tanfolyami résztvevők munkatermékeinek bemutatására. Így nyílt kiállítás 2005-ben Csőre Gáborné kosárfonó saját termékeiből, 2010 szeptemberében pedig az úJVárosi „Nyárbúcsúztató” rendezvényen a kosárfonó tanfolyam résztvevőinek munkáiból rendeztünk kiállítást.³¹ A következő, 2012. évi rendezvényre kosár- és patchwork-kiállítást, valamint az udvaron kosárfonó bemutatót tervezünk. [25-28. kép]

A hagyományápolás fontos terepének tekintjük az általános iskolai korosztály számára szervezett nyári napközis táborainkat. A „Népi mesterségek tábora” keretében (vezető: Radicsné Csőre Andrea) a gyermekek immár harmadik éve a kosárfonással is megismerkedhetnek az egyik napon. 2010 júliusában megtanulták, hogyan lehet tízes fonásból szívecske formát kialakítani, s hogyan lesz vesszőkarikából a fűzött lánc, 2011 nyarán pedig lehetőségük nyílt a gyerekeknek, hogy a körbe kilyuggatott rétegelt lemezre alacsony falú dobozkat fonjanak.³² A nagy népszerűségnek örvendő tábor 2012 júliusában is megtartjuk.

8.1.1 Interjú a kosárfonó tanfolyam tagjaival³³

Kutatási módszerként a kosárfonó tanfolyam valamennyi tagjával – 8 fővel – egyéni interjút készítettem írásban, majd pár emberrel szóban. Megkértem Őket, hogy a kérdőívet otthon töltsék ki, ha lesz rá idejük, és a következő heti foglalkozásra hozzák magukkal. Hiánytalanul valamennyien eleget tettek, szívesen, önzetlenül vettek részt ebben. Ez is azt bizonyítja, hogy hamar és jól összeszokott „csapatról” van szó, akik mindenben segítőkészek. Az írásbeli véleményeket a tagokkal való személyes heti kapcsolatomban is megerősíti, hisz rendszeresen bemegyek hozzájuk megnézni tevékenységüket, érdeklődni felőlük. [29. kép]

³¹ Lásd a kiállítás meghívóját a 4. sz. dokumentumban.

³² A tábori felhívást lásd az 5. sz., a táborról szóló újságcikket pedig a 6. sz. dokumentumban.

³³ Az interjú során megnyilatkozók névsora: Böröczné Szépkuthy Szilvia, Bucsai Mónika, Kovács Anita, Lévai Etelka Veronika, Pákozdi Cecília, Radics Ildikó, Vincze Zoltánné, Vízkeleti Zsoltné. A kérdőívet lásd a 7. sz. dokumentumban.

Az alábbiakban bemutatom a kérdőív kérdéseit, majd a válaszok összegzését, amelyet néhány érdekesebb válaszirészt idézésével is alátámasztok.

A megkérdezettek száma: 8 fő

Nemük: nő

Életkori megoszlásuk: 20-30 év: 2 fő

31-40 év: 3 fő

41-50 év: 2 fő

61-70 év: 1 fő

1. Hány tanfolyamon vett részt?

1 tanfolyamon: 3 fő

2 tanfolyamon: 2 fő

3 tanfolyamon: 2 fő

10 tanfolyamon: 1 fő

2. Miért határozta el, hogy megtanulja a kosárfonást?

Főként azért, mert szeretik a fonott dolgokat, tetszik nekik, érdekelte őket, hogyan készülnek ezek a tárgyak.

„Úgy gondolom, hogy sajnos napjainkban egyre kevesebb fiatal ért olyan dologhoz, amiket saját magunk képesek vagyunk előállítani, elkészíteni, és én nem szerettem volna ebbe a nagy tömegbe tartozni.” (26 éves)

„Mert a kosárfonás is egy alkotótevékenység, és az embernek egy életen át szüksége van sikerélményre. És még egy fontos: összekötöm a kellemest a hasznossal.” (63 éves)

3. Milyen érzés együtt dolgozni a tanfolyam résztvevőivel?

Mindenkinek jó érzés ebben a kellemes hangulatú csoportban, ahol mindenki kedves és segítőkész.

„Nagyon hangulatos és barátságos a légkör, segítjük egymás munkáját, új ötleteket tanulunk és alkalmazkodunk. Teljesen ki tudok kapcsolódni ez alatt a három óra alatt.” (42 éves)

„Legyen idős vagy fiatal a résztvevők között, már az első órákon 'egy húron pendülünk'. Similis simili gaudet – hasonló a hasonlónak örül.” (63 éves)

4. Miért fontos a régi kismesterség elsajátítása?

A hagyomány ápolása miatt fontos, hogy ne vesszenek ki a régi mesterségek, legyen aki majd tovább tudja adni a jövő generációjának.

„Maradandó, egyedi értéket teremtet. A szaktudás és a fantázia segítségével a vessző új életre kel.” (40 éves)

„Na, azért nem tudnak mindent megcsinálni a gépek! Ha kihal az utolsó mester is, ki fogja a fiatalokat megtanítani? Nem mellesleg ezek a kismesterségek egyben néphagyományt is ápolnak.” (33 éves)

5. Hogyan változtatta meg otthonát a sok fonott kosár?

Öröm látniuk a saját maguk készítette tárgyakat, amelyek kellemes hangulatot visznek otthonukba.

„Jó ránézni a saját kezűleg készített kosarakra. Sok örömet hozott otthonunkba. (32 éves)

„Az összes műanyag tároló eszközt lecseréltem fonott tárgyakra. Ez esztétikai szempontból nagyon sokat jelent. Virágvázáknak, kaspóknak, szemetestárolóknak, asztalnak, kis foteloknak, kenyeres-gyümölcsös kosarak díszítik lakásunkat.” (42 éves)

6. Hogyan értékeli családja ezt a tevékenységét?

A családtagok is örülnek ezeknek a tárgyaknak, tetszik neki, és támogatják ezt a hasznos tevékenységet.

„A gyerekeim gyakran összevesznek egy-egy mutatós darabon, és ötleteket adnak, hogy ilyen vagy olyan kosarakat szeretnének.” (40 éves)

„Tíz év óta nem tudom abbahagyni a 'fonót', olyan sok a megrendelés. És jönnek az ünnepek, és nagyobb öröm nincs, mint egy 'testre szabott' ajándék.” (63 éves)

7. Kinek szokott mesélni a kosárfonóról?

Családnak, barátoknak, ismerősöknek, munkatársaknak szívesen mesélnek a kosárfonó

tanfolyamról.

„Minden barátom és családtagjaim ismerik, hova járok 'kábitószerezni'. Ők is részese-
sülnek örömömből, hiszen mindenhol viszontlátom munkámat.” (63 éves)

8. Próbálta-e népszerűsíteni a kosárfonást, ha igen, akkor hogyan?

Beszélgetések alkalmával, ha szóba kerül, próbálják népszerűsíteni, ajánlani ismerőse-
ik körében – akár meghívással egy-egy kosárkiállításra.

„Akinek mesélek, illetve beszélek róla, csodálkozással fogadják, sokaknak tetszik,
hogy léteznek még ilyen foglalkozások.” (32 éves)

„Igazából mindig pozitívan nyilatkozom a kosárfonásról, de rábeszélni csak olyat pró-
báltam, akiről azt gondoltam, hogy vállalná is a rendszerességet.” (33 éves)

9. A művelődési ház által teremtett feltételeken módosítana-e valamit? Ha igen, mit?

Egyöntetűen mindenki maximálisan elégedett a feltételekkel. Ennél ideálisabbat el-
képzelné se lehetne.

„A művelődési ház feltételei maximálisan alkalmasak a tevékenységhez.” (32 éves)

„Nem változtatnék, mert nagyon ideális a hely a fonásra: tágas, világos, nagyobb lét-
szám esetén is bőven elférünk. (42 éves)

10. Milyen a hangulata a kosárfonónak?

Vidám, barátságos, kellemes hangulatúnak tartja mindenki. Nagyon szeretnek idejárni.

„Borzasztóan szeretek idejárni, remek a hangulat!!!” (42 éves)

„Nagyon jó! Mindig vidáman telnek az órák!” (29 éves)

„Mi egy család vagyunk. Egy szeretetben élő család. A leglényegesebb: nekünk van a
világ 'legcsodálatosabb tanító nénije'.” (63 éves)

8.2 Kosárfonás a Gyermek Házában³⁴

A Gyermek Ház a kézművesség fő centrumaként működött régen, egészen a mai napig. Fő törekvés az, hogy megfelelő szakemberek tanítsák meg a kismesterségek fortélyait az érdeklődőknek. Elsőnek 1991-ben a kosárfonó mestert, Bauer Józsi bácsit kérték fel oktatónak. A szükséges vesszőt is mindig ő hozta otthonról.

Kezdetben 1 napos hétfői kosárfonó bemutatót hirdettek meg felnőtteknek, amire nagy érdeklődés mutatkozott. Ebből nőtte ki magát a tanfolyam jelleggel működő foglalkozás. Így heti 1-2 alkalommal 3-4 órás időtartammal kezdődött el a tanulás. A létszám kb. 10-15 fő volt. Ősz elejétől tavasz végéig folyt a munka. Több százan sajátították el a „tudományt” Az igazi kosárfonók sok éven át vettek részt a tanfolyamokon.

Lehetőség nyílt arra, hogy a bátrak és céltudatosak 1999. június 4-én a Győr M. J. V. Önkormányzata Speciális Szakiskola mellett működő szakmai vizsgabizottság előtt szakmunkás bizonyítványt szerezhettek szakmai elméletből és szakmai gyakorlatból. Ez a bizonyítvány az 1985. évi I. tv. 82. § (4). alapján a 21529103 számú kosárfonó szakmában szakmunkás munkakör betöltésére képesít.

Fordulópont következett be az eddigi oktatást illetően, mikor Józsi bácsi 2003-ban 80 évesen elhunyt. Ezután fia, Bauer Béla vette át a tanfolyam-vezetési feladatokat és a vessző-termesztési munkálatokat 2003-tól 2008-ig. Mivel a családjának ez a tevékenység nem biztosította a megfelelő megélhetést, ezért ezt abbahagyta.

Helyére egyik szakvizsgát tett tanítványa, Judák Ambrus pedagógus – egykori kollégám – került. A vele készített interjúból tudom, hogy hetente 1 alkalommal, csütörtökönként 16 és 20 óra között tartja a kosárfonást. Évente átlagosan 8-10 fő jár a tanfolyamra, akiknek személye folyton cserélődik. Korosztályuk vegyes, az általános iskolástól a középiskoláson át a nyugdíjasig szinte minden életkorú tanfolyamos megtalálható a résztvevők között, akiknek háromnegyede nő.

Kosárfonó tábor szervezése

Az ötletet a Kecskemét melletti kézműves és kosárfonó tábor adta, ahol Kokas Éva, a Gyermek Ház vezetője vett részt, és Kanalas János tiszalpäri kosárfonótól eltanulta az új mesterségek fogásokat. [30. kép]

³⁴ Kokas Éva, a Gyermek Ház igazgatója és Judák Ambrus kosárfonó oktató szíves közlése alapján.

Az első nyári kosárfonó tábor 2002-ben Kokas Éva és Janszky Andrea szervezte meg a börcsi erdei iskolában. Az egyhetes bentlakásos táborban éveken át Bauer Béla oktatott, 2008-tól pedig Judák Ambrus. Népszerűnek bizonyult, ezért az indulás óta minden nyáron sor kerül rá. A tábor iránt azért is van nagy érdeklődés, mert ide azok is eljuthatnak – akár egy-két napra is –, akiknek erre év közben nincs lehetőségük. A tábor 15-23 fővel működik. [31. kép]

Egyik adatközlőm, Csőre Gáborné (szül.: Horváth Erzsébet) – édesanyám – szerint „fantasztikus érzés volt az ott eltöltött hét. Szinte éjjel-nappal fontunk. Nem győztük ellesni egymástól az ötleteket. Az elsőnek készített szögletesített ovális, lehúzott szegésű bevásárlókosárral a fiúk (fonótársak) nagyon büszkén mentek a helyi boltba bevásárolni. Délben ott helyben ebédet kaptunk, de utána azonnal munkába fogtunk. A teremben magasodtak a kész kosaraink. Kicsik, nagyok, egyszerűek, díszesek. Barna és fehér vesszővel kombináltuk a gyűrűket. Szinte lilára fogta meg a kezemet a vessző, amit lemosni sem lehetett. Este lassan fogyatkozott csak a fonók száma. Többnyire hajnalban tértünk nyugovóra. Éjjel is fonásról álmodtunk. Hét végén szerencsére egyik társam férje nagy autóval jött, így hazahozta a sok munkadarabot, aminek egy részével családom tagjait ajándékoztam meg.” [32-33. kép]

A könnyebb megközelíthetőség miatt 2011 óta Győrben az Apor Vilmos Katolikus Iskolaközpont Kollégiumában tartják a tábor kb. 18-25 fővel. Igény szerint ez is bentlakós jellegű. Az idén is oda szervezi Kokas Éva. [34. kép]

Anyagbeszerzés

A kosárfonóknak a legnagyobb problémát mindig a jó minőségű vessző beszerzése okozza. Az eddigiekben említett Bauer családon kívül megyénkben nem foglalkoznak nagy mennyiségű vesszőtermesztéssel, árusítással, ezért az ország másik feléről tudnak csak hozzájutni. Két helyről, Bejcgertyánosról és Kecskemétről vásárolnak.

8.2.1 Pajtaműhely Hagyományőrző Közművelődési Alapítvány

Kokas Évának, a Gyermek Ház igazgatójának nevéhez fűződik a Pajtaműhely Hagyományőrző Közművelődési Alapítvány, mely 2006-ban magánkezdeményezésként a Győr-Moson-Sopron megyei, Dél-Rábaközi Rábakecöl kisközségben jött létre. Nyaranta itt is megrendezik a kosárfonó tábor, szintén Judák Ambrus vezetésével.

Az alapítvány vezetője: Kokas Éva – kuratórium elnöke.

Székhelye: Bábi néni kincsháza, Rábakecöl, Erkel Ferenc utca 14.

Kitűzött feladatuk: „A hagyományok őrzése, ápolása mellett célunk, hogy gyermek-programok szervezésével, részt vegyünk a helyi és környékbeli kisközösségek összetartozásában. Ennek a szellemében szervezzük rendezvényeinket, melyek a régi mesterségek valamint térségünk kulturális értékeinek megismerését, megismertetését célozzák meg, emellett hasznos időtöltést biztosítanak az érdeklődők részére.”

Évenként 4 saját rendezvényükkel járulnak hozzá a népi kultúra, a hagyományok éltetéséhez, terjesztéséhez.³⁵ Az eddigiekhez hasonlóan az idei, 2012-es évet is a négy évszagnak megfelelően tervezik:

március 31. Tavaszi kézműves játszóház,
július 30. – augusztus 4. Mesterségek napjai
(Kosárfonó tábor kulturális rendezvényekkel),
szeptember 15-16. Kulturális Örökség Napjai,
december 9. Luca napi kézi mives találkozó.

Az immáron hetedik alkalommal rendszeresen megtartott programjaikon kívül többször részt vettek játszóházakkal, kiállításokkal, kézműves foglalkozásokkal mások által szervezett nagyrendezvényeken:

2008 áprilisa – Rábaközi Perecfesztivál Páliban,
2010 áprilisa – Szent György napi rendezvények a szombathelyi Vasi Múzeumfaluban
2010 júniusa – Hany Istók Fesztivál Kapuváron,
2010 júniusa – Rábakecöli falunap.

Ebből is láthatjuk, hogy számtalan lehetőség kínálkozik a régi népi élettel kapcsolatos tudásunk gazdagításához, szabadidőnk hasznos eltöltéséhez.³⁶

8.3 Ménfőcsanak Petőfi Sándor ÁMK és Bezeredj-kastély³⁷

Az 1991/92-es években a nyugdíjas klub saját programjaként szerepelt a gyékényfonás bemutatása, melyet egy bősárkányi idős néni tartott Bódis Beáta szervezéseként. Anyagbeszerzési, tárolási problémák miatt a csuhéfonás célszerűbbnek tűnt, ezért többen ezt sajátították el. Szatyrokat készítettek heti rendszerességgel. A nyári gyermektáborok és az évközi kézműves

³⁵ Lásd a táborról szóló cikket a 8. sz. dokumentumban.

³⁶ <http://pajtamuhely.hu/01bemutakozas.php> [2012. március 26.]

³⁷ Juhász Tibor, Zsilavi Fábiánné és Akkermann Katalin közlése alapján.

foglalkozások alkalmával is sor került erre. ahol Kóczánné Ács Szilvia oktatta az érdeklődőket. Több év kihagyás után 2002-ben elindult tanfolyami jelleggel a kosárfonás felnőtteknek. Az elsőt (februártól márciusig) Kovács Szilvia szervezte 6 foglalkozással, 9 főnek. A következőt (októbertől novemberig) ismét 9 főnek 8 alkalommal, majd 2003-ban októbertől decemberig tartó időszakban 12 alkalommal 6-12 főnek Kozma Zsuzsa indította útjára. Mindhármat Akkermann Katalin vezette, aki a 90-es évek közepén tanulta meg a kosárfonást a Kovács Margit Iskola által szervezett tanfolyamon. Hamarosan már ő tartott itt egy 24 foglalkozásból álló kosárfonó tanfolyamot Bohunka Zsuzsanna helyettesítőjeként. 2004-től megszűnt a Bezeredj-kastélyban e kismesterség tanítása.

8.4 József Attila Művelődési Ház³⁸

2001 októberében indult a kosárfonó tanfolyam, mely 2004. áprilisáig tartott, ősztől-tavaszig időszakban. Kezdetben heti 2 alkalommal (17-20 óráig) 3 órás foglalkozásokkal, majd heti 1-gyel indult 5-6-fővel. Voltak akik szívesen jártak több éven keresztül. Tanfolyamvezető Kiss Elemér pedagógus, aki Bauer Bélától, a pinnyédi mester fiától tanulta meg a kosárfonást kb. 15 éve. Munkahelyén a Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Iskolában az ott tanítóknak szerveztek 3 évig tartó tanfolyamot azzal a céllal, hogy a későbbiekben ők mutassák be s oktassák diákjaiknak. Sajnos többen lemorzsolódtak, és csak 2-3 fő sajátította el igazán. Ők már nehezebb munkadarabokat (pl. bevásárlókosarat) is készítettek. Kiss Elemér az utóbbi években már csak bemutatókat tart, részben anyagbeszerzési gondok miatt, részben a jelentkezők alacsony létszáma miatt.

8.5 Molnár Vid Bertalan Művelődési Központ³⁹

2000–2001 februárjában, a farsang időszakában kosárfonó bemutatókat szerveztek, amelyeken az idős Farkas Laci bácsi mutatta be „tudományát”. Tanfolyam itt nem indult. Több rendezvényük azonban hagyományörző jellegű: 10 éves az Orbán-napi vigasságok elnevezésű rendezvényük (szőlővessző- és boráldás, néptáncbemutató látható). A Jégtörő Mátyás-napi téltemetés hagyománya 2006 óta él, a Pünkösdi Néptáncfesztivált 2012 májusában pedig már

³⁸ BárányZsolt és Kiss Elemér szíves közlése alapján.

³⁹ Rikovits Zsófia és Kakukk János tájékoztatása szerint.

negyedik alkalommal rendezik meg. Kiemelt jelentőségű a szeptemberenkénti – az idén már a XXVII. – Szüreti Nap programja. Az évenkénti Egészség-Piacokon a gyermekeknek kézműves foglalkozásokat tartanak, amelyeken természetes anyagokkal dolgoznak.

8.6 Kovács Margit Általános Művelődési Központ⁴⁰

Az 1990-es években délutáni tanfolyam keretében lehetett elsajátítani Bauer József mestertől a kosárfonást az októbertől májusig tartó időszakban, heti foglalkozások alkalmával. A képzés zárásaként jelképes oklevelet kaptak a résztvevők. Az iskolai tantervben nem szerepel ennek a tárgynak az oktatása.

A többi művelődési házban (Bácsai Művelődési Ház, Gyirmóti Művelődési Ház, Pinnyédi Művelődési Ház, Petőfi Művelődési Ház Harmónia Művészeti központ KHT, Pattantyús-Ábrahám Géza Ipari Szakközépiskola és ÁMK, Likócsi Művelődési Ház) nem volt ezzel a mesterséggel kapcsolatos tevékenység.⁴¹

8.7 Egyéb intézmények

A *Speciális Szakiskola* igazgatójától, Mayer Andreától értesültem arról, hogy 2011. szeptemberétől indult el a 9. osztályban a kosárfonás tanítása a néprajzi órák keretein belül a szakmai előkészítő órák terhére, heti két alkalommal. A foglalkozásokat a békéscsabai származású Szabó Imre vezeti, ki nemrégiben költözött Győrbe. A bedolgozandó vesszőket is onnan szállítja. Az iskola diákjai közül (14-23 éves korig járhatnak ide), bárki részt vehet a külön szakör formájában tartott délutáni, hetenkénti 2 órás foglalkozásokon.

Az OKJ-s kosárfonó szakmunkásképzés beindítására 2012-2013-as tanévtől megkapták az elvi lehetőséget, de terveik alapján 2013 szeptemberétől indítják majd. Ebben a szakmában nagy előrelépés ez, hisz kosárfonó szakvizsga utoljára 1999-ben volt.⁴²

⁴⁰ T. Csapó Dorottya-velelőktőző oktató közlése szerint.

⁴¹ Az adatokat az intézmények alábbi vezetőitől vagy művelődésszervezőitől kaptam: Lencsés Lívía, Zilai Tímea, Fazekasné Kovács Viktória, Reinthaller Balázs, Tarabiahlné Kovács Etelka.

⁴² A felvilágosítást Mayer Andrea igazgatótól kaptam.

A *Gárdonyi Géza Általános Iskolában* 1998-2002-ig szerveztek kosárfonást, elsőként az ott tanító kollégáknak, majd diákjaiknak hetenként, később nyílt szakkörként heti több foglalkozással külső érdeklődőknek is egyaránt. Alkalmanként ez általában 20 főt érintett. Az oktató Bauer Béla volt, majd külföldre utazása után Jandó Hajnalka. Az intézmény főigazgatója, a kosárfonás szakvizsgával is rendelkező Szalai Ferenc, a mai napig ápolja e mesterség hagyományát, hisz ha ideje engedi, szívesen tanítja meg kézműves foglalkozásokon a gyermekeknek a szívecske, prakker készítésének „tudományát”.⁴³

A *Nyugat-magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Karán* C- típusú tárgyként szerepelt a kosárfonás oktatása 2007-2011-ig. (Előzőleg ez nem volt.) A győrsági Kecskés Jánosné kosárfonó, nyugdíjas óvodapedagógus tartotta az utolsó félév kivételével. Ezután a szalmafonás technikáját az iparművész, nyugdíjas óvónő Szabó Karolina tanította.

<i>Kosárfonás I</i>	<i>Létszám</i>	<i>Kosárfonás II</i>	<i>Létszám</i>	<i>Szalmafonás</i>	<i>Létszám</i>
2007-2008 I. félév	15 fő	2007-2008 II. félév	6 fő	-	-
2007-2008 II. félév	9 fő	-	-	-	-
2008-2009 I. félév	9 fő	2008-2009 I. félév	6 fő	-	-
2009-2010 I. félév	11 fő	2009-2010 I. félév	7 fő	-	-
2010-2011 I. félév	16 fő	-	-	2010-2011 II. félév	10 fő

A hallgatók (nagyraoszt nappalisok, néhány levelezőssel) az elméleti ismeretek megszerzése után megtanulták az egyszerű, kerek, fül nélküli kosár készítését sima leszegéssel amerikai nemes fűzből. Az anyagot kezdetben Bauer Bélától, majd Bejczygyertyánosról, később Tiszafüredről szerezték be. A tehetségesebbek megpróbálkoztak kutya-, macskakosár fonásával, copfos leszegéssel. Egyéni tempóban haladtak, s a félév gyakorlati jeggyel zárult.⁴⁴

*

⁴³ Szalai Ferenc főigazgató szíves közlése alapján.

⁴⁴ Kecskés Jánosné oktató és Böszéné Nagy Gabriella tanszéki adminisztrátor tájékoztatása szerint.

9. ÖSSZEGZÉS

Dolgozatomban az egyszerű népek önellátó társadalmától lépésenként eljutottam századunkig, amelynek működésében mint fogyasztó vesz részt az ember, s ahol a népi élet tárgyai már más jelentést kaptak. A népi kismesterségek kialakulásának fontossága, nélkülözhetetlen szerepe letűnt. Mint olvashattuk, a társadalmi munkamegosztásban a letelepedett parasztok életkörülményei voltak a legmegterhelőbbek. Fontos szerepe volt az önellátásuknak. Szükségleteik kielégítéséhez a természetközeli hagyományos életmódban meg kellett találniuk a megélhetésükhöz szükséges legelemibb dolgokat. Az „emberiség fejlődésének korai szakaszában szinte még együtt lélegzett környezetével, a legfontosabb törvényszerűségeket a természetből merítette.”⁴⁵ Gyakorlati tapasztalataikat, kialakult szokásaikat természetes módon átörökölték utódaiknak.

A népi tárgyi világban az alkotás mindennapi dolognak számított, e nélkül nem boldogulhattak volna. Földhöz kötött életmódjuk során mesterségek sora alakult ki már a honfoglalás előtti időkben. Hosszú fejlődésen keresztül jutottak el a 14. században kialakult céh intézményéig, amely a minőségi munka, tárgyalkotás lényeges lépcsőfoka volt Nyugat-Európában. Ez az időszak a kézműves tehetség megmérettetésének kora lehetett.

A földműveléssel, állattenyésztéssel foglalkozó egyszerű nép is megtalálta azokat a lehetőségeket, amelyek megélhetését segítették. Tárgyaikat, munkaeszközeiket javarészt maguk készítették, a természet adta értékes nyersanyagokat begyűjtötték, felhasználták. Ennek lehetőségeit mutattam be a Természetben található, fonható szálak anyagok című fejezetben. Ötleitek, képességeik alapján készültek azok a tárgyak, amelyek népi kultúránk meghatározói lettek mai életünkben. Ugyan a régi életforma megváltozásával ezeknek rendeltetése átalakult vagy éppen megszűnt, mégis múzeumi vagy esztétikai lakásdíszekké váltak. Ez azt is mutatja, hogy a jelen kor embere számára is jelentéssel bírnak. Akkor miért is ne próbálhatná mag saját maga is létrehozni őket? Ahhoz, hogy ez megvalósuljon, szükséges az anyagok, eszközök és eljárási technikák tipológiai rendszerezése. A Magyar néprajz III. kötetében a vesszőből font készítményekkel kapcsolatos rendszerezés Csalog Zsolt kutatásaira épült. Az Ethnographia folyóiratban közölt eredeti tanulmány alapján kiderült, hogy ő volt az, aki megalkotta a fonástechnikák tipológiai rendszerezését és a magyar nyelvű tudományos terminológiáját is kialakította.⁴⁶

⁴⁵ TARIÁN 1993: 5.

⁴⁶ CSALOG 1962: 303.

Az elméleti ismereteket kiegészítettem vagy alátámasztottam a kosárfonást oktató Édesanyám gyakorlati tapasztalataival, mesterfogásainak lépéseivel. Mivel számára fontos volt a kosárfonás megtanulása, az őt erre inspiráló tényezőkre is kitértem az Édesanyám, született Horváth Erzsébet kosárfonó visszaemlékezése című fejezetben. Ez a tény is alátámasztja talán, hogy mennyire meghatározó a korai életszakaszban a családi környezet, a nevelés, a példamutatás.

A hagyományos népi kultúra értékhordozó szerepét korunk felismerte. Sokan érdeklődnek iránta, ragaszkodnak fenntartásához, szívesen áldoznak rá szabadidejükből. Fontos feladat a hagyományt összeötvözni a modern kultúrával. Ebben a feladatban kiemelt jelentősége van a közművelődési intézményeknek is. Felkutattam, hogy városunk mely művelődési házaiban, oktatási intézményeiben folytatnak rendszeres hagyományörző tevékenységet. Öröm, hogy sok helyen próbálnak lehetőségeket teremteni múltunk megismeréséhez minden korosztály számára.⁴⁷ Főként az időszakonkénti, ünnepekhez kötődő kézműves játszóházak, bemutatók keretében, amelyekre egyre nagyobb az igény. Kötött idejű, tanfolyam jellegű kosárfonó képzést az utóbbi 9 évben azonban már csak az Újvárosi Művelődési Ház és a Gyermek Ház kínál. Mindkét helyen hosszú múltra visszatekintő hagyománya van ennek. A gyakorlat azt mutatja, hogy a jövőre nézve is folytatni kell ezt a tevékenységet, még ha kevesebben is érdeklődnek iránta az idő vagy az anyagiak hiánya miatt.

Mindannyiunk feladata azon munkálkodni, hogy még szélesebb rétegeket érintsen meg a hagyományos népi kultúra. Vannak rendszerességet vállaló, kitartó emberek, akiknek az alkotó folyamat részeként igényük „a környezet és az anyagok újrafelfedezése és az ezekkel való munkálkodás, sokoldalú kísérletezés.”⁴⁸ Bízni kell abban, hogy ők már nem csak a művelői, hanem a kultúra átadói is lesznek egyben.

⁴⁷ Lásd a 9. sz. dokumentumot az Újvárosi Művelődési Ház programkínálatáról.

⁴⁸ BAKTAY 1994: 5.

10. Felhasznált irodalom

10.1 Könyvek

BALASSA Iván – ORTUTAY Gyula

1979 *Magyar néprajz*. Bp., Corvina Kiadó.

BAKTAY Patrícia – KOLTAI Magdolna

1980 *Kézműveskönyv*. Bp., Tárogató Kiadó.

BARSI Ernő

1971 *„Zöld erdőben, sík mezőben”*. Győr, Magyar Vadászok Országos Szövetsége, Magyar Horgászok Országos Szövetsége, Magyar Vadkereskedelmi Szövetkezeti Vállalat.

2002 *A „hallott szó” nyomában*. Győr-Ménfőcsanak, Ménfőcsanak Népiskola.

BÁTKY Zsigmond

1990 *Magyarország néprajza*. Bp., Magyar Néprajzi Társaság.

CSÓKOS VARGA Gyöngyi

1998 *Fonás, vetés, szövés*. Bp., Planétás Kiadó.

CSÖRGŐ Anikó

1987 *Adventtől karácsonyig*. Bp., Officina Nova.

DIÓS István

2009 *Szentek élete*. I. kötet. Bp., Szent István Társulat.

DOMONKOS Ottó (főszerk.)

1991 *Magyar néprajz nyolc kötetben*. III. kötet. *Kézművesség*. Bp., Akadémiai Kiadó.

GRANASZTÓI Szilvia (szerk.)

1990 *Menjünk mi is Betlehembe*. Bp., Háttér Lap- és Könyvkiadó.

ILLÉSY Zoltánné – POMOTHY Györgyné – VUKOVICS Béláné

1994 *Mesterségek bölcsője*. Bp., Calibia Kiadó.

KÓSA László

1998 *„Ki népei vagytok?”* Magyar néprajz. Bp., Planétás Kiadó.

LANCZENDORFER Zsuzsanna

2007 *„Mindent apámról...”* Bp., Akadémiai Kiadó.

LANCZENDORFER Zsuzsanna – GÜLCH Csaba

2003 *A vérző liliom*. Győr, k. n.

LISZKA József

1986 *Ágas-bogas fa*. Bratislava, Madách Könyvkiadó.

1992 *Ágas-bogas fa*. Dunaszerdahely, Lilium Aurum Kft. Kiadó.

NAGY Mari – VIDÁK István

1998 *Fűben, fában játék*. Bp., Planétás Kiadó.

PALÁDI-KOVÁCS Attila (szerk.)

1993 *Népi kultúra Magyarországon a 18. században*. Bp., Akadémiai Kiadó.

SÁROSI Bálint

1998 *Hangszerek a magyar néphagyományban*. Bp., Planétás Kiadó.

SELMECZI KOVÁCS Attila – Szacsvay Éva

1997 *A magyar nép hagyományos kultúrája*. Bp., Néprajzi Múzeum.

SOMOGYI Béláné (szerk.)

1971 *Természettudományi kislexikon*. Bp., Akadémiai Kiadó.

TARJÁN Gábor

1994 *Mindennapi hagyomány*. Bp., Magyar Média-pedagógiai Műhely.

TIMAFFY László

1975 *Szigetközi krónika*. Mosonmagyaróvár, Győr–Sopron Megyei Tanács
Mosonmagyaróvári Járási Hivatala.

10.2 Folyóiratok

CSALOG Zsolt

1962 *A magyar népi fonástechnikák típusai*. In: *Ethnographia*. A Magyar Néprajzi Társaság folyóirata. LXXIII. évf. 2. szám, pp. 302-322.

10.3 Interjúk, személyes visszaemlékezések

BÁRÁNY Zsolt népművelő. Telefonos interjú, e-mail levelezés. Győr, 2012. február 25.

BŐSZÉNÉ Nagy Gabriella vizuális tanszéki adminisztrátor. Személyes interjú. Győr, 2012. március 30.

CSÖRE Gáborné nyugdíjas pedagógus, kosárfonó oktató. Személyes interjú, visszaemlékezés. Győr, 2012. február 12-18.

JUDÁK Ambrus pedagógus, kosárfonó oktató. Személyes interjú, e-mail, telefonos interjú. Győr, 2012. február 28., március 4-6.

JUHÁSZ Tibor művelődésszervező. Telefonos interjú, e-mail. Győr, 2012. február 26., március 9., március 18.

KECSKÉS Jánosné nyugdíjas óvodapedagógus, kosárfonó oktató. Győr, 2012. március 6., 25.

KISS Elemér pedagógus, kosárfonó. Telefonos interjú. Győr, 2012. március 6., 28.

KOKAS Éva igazgató. Személyes interjú, e-mail. Győr, 2012. február 24., március 19., 23.

MAYER Andrea igazgató. Telefonos interjú. Győr, 2012. február 18., március 4.

RIKOVITS Zsófia művelődésszervező. Telefonos interjú. Győr, 2012. március 24., 29.

SZALAI Ferenc főigazgató. Telefonos interjú. Győr, 2012. március 22., 27.

ÚJVÁROSI MŰVELŐDÉSI HÁZ kosárfonó szakkörének tagjai. Személyes és kérdőíves interjú. Győr, 2012. február 28., március 6., 20.

ZSILAVI Fábiánné nyugalmazott igazgató. Telefonos interjú. 2012. március 17., 19.

10.4 Internet

<http://www.valtozovilag.hu/gc/A.html> (2012. február 14.)

<http://www.szizaltrend.hu/kreativ.html> (2012. március 22.)

<http://pajtamuhely.hu/01bemutatkozas.php> (2012. március 26.)

11. Az adatközlők mutatója

1. Akkermann Katalin, szül.: Győr, 1976.
2. Bárány Zsolt, szül.: Győr, 1961.
3. Barsi Ernő, szül.: Sály, 1921.
4. Böröczné Szépkuthy Szilvia, szül.: Szépkuthy Szilvia, Győr, 1969.
5. Bucsi Mónika, szül.: Győr, 1982.
6. Csőre Gáborné, szül.: Horváth Erzsébet, Nemesgörzsöny, 1945.
7. Fazekasné Kovács Viktória, szül.: Kovács Viktória, Győr, 1976.
8. Horváth Brigitta, szül.: Győr, 1949.
9. Horváthné Müller Zsuzsanna, szül.: Müller Zsuzsanna, Győr, 1954.
10. Judák Ambrus, szül.: Csengőd, 1956.
11. Juhász Tibor, szül.: Győr, 1967.
12. Kakuk János, szül.: Királd, 1950.
13. Kecskés Jánosné, szül.: Bak Erzsébet, Győrság, 1948.
14. Kiss Elemér, szül.: Győr, 1959.
15. Kokas Éva, szül.: Győr, 1962.
16. Kovács Anita, szül.: Győr, 1979.
17. Lencsés Livia, szül.: Budapest, 1971.
18. Lévai Etelka Veronika, szül.: Győr, 1986.
19. Mayer Andrea, szül.: Budapest, 1963.
20. Medgyesy S. Norbert, szül.: Győr, 1977.
21. Pákai Gusztáv, szül.: Csorna, 1956.
22. Pákozdi Cecília, szül.: Győr, 1972.
23. Radics Ildikó, szül.: Sopron, 1979.
24. Reinthaller Balázs, szül.: Győr, 1958.

25. Rikovits Zsófia, szül.: Győr, 1987.
26. Szalai Ferenc, szül.: Kunsziget, 1954.
27. T. Csapó Dorottya, szül.: Csapó Dorottya, Győr, 1959.
28. Tarabiahné Kovács Etelka, szül.: Kovács Etelka, Győr, 1954.
29. Vincze Zoltánné, szül.: Villányi Magdolna, Győr, 1948.
30. Vízkeleti Zoltánné, szül.: Koronczai Éva, Mosonmagyaróvár, 1968.
31. Zilai Tímea, szül.: Győr, 1970.
32. Zsilavi Fábiánné, szül.: Kiss Jolán, Mosonmagyaróvár, 1942.

MELLÉKLETEK

FÉNYKÉPEK

DOKUMENTUMOK

FÉNYKÉPEK

1. kép Sövényfalú présház (LISZKA 1986)

2. kép Vesszőválogatás (2010 – Radicsné Csőre Andrea felvétele = R. Cs. A.)

3. kép Áztatás (2011 – R. Cs. A.)

4. kép Kerek kosárfenék készítése (2011 – R. Cs. A.)

5. kép Gyűrűzés somvessző díszítéssel (2011 – R. Cs. A.)

6. kép Berakás és oldalfonás (2011 – R. Cs. A.)

7. kép Kerek gyümölcsöskosár (2012 – R. Cs. A.)

8. kép Díszes kosár, fedeles tároló, tálca, üvegtartó, demizson (2010 – R. Cs. A.)

9. kép Fonott gyermekfotel (2007 – R. Cs. A.)

10. kép Húsvéti nyuszi szállás (2010 – R. Cs. A.)

11. kép Játék tyúkól, nád és gyékény felhasználásával (2008 – R. Cs. A.)

12. kép Édesanyám által készített sövényfonatos házikó (2002 – R. Cs. A.)

13. kép Fonott betlehem (2008 – R. Cs. A.)

14. kép Húsvéti tojástartó fatojással (2012 – R. Cs. A.)

15. kép Úrnapi sziromhintó kosár (2010 – R. Cs. A.)

16. kép Édesanyám, Horváth Erzsébet a szüleivel
(1963 körül – Ismeretlen fényképész)

17. kép Nemesgörzsönyben a nagyszüleimnél kedves játszóhelyemen, a 'tikudvarban', a házilag font 'burittó' mellett (1968 k. – Csőre Gáborné felvétele)

18. kép Nagypám, Horváth János, a mindentudó mesterember (1965 k. – Horváth Erzsébet felvétele)

19. kép Édesanyám a legkedvesebb 'görzsönyi' kosarával (2012 – R. Cs. A.)

20. kép Vesszőből font nyuszikosár – édesanyám saját 'találmánya' (2005 – R. Cs. A.)

21. kép Édesanyám által fonott játék bútorok (2000 – R. Cs. A.)

22. kép Kerámiával, fakellékkal díszített kiskosarak (2012 – R. Cs. A.)

23. kép **A legügyesebb kosárfonók kiállítási darabjai (2010 – R. Cs. A.)**

24. kép **Ovális kenyérkosarak – Csőre Gáborné alkotásai (2011 – R. Cs. A.)**

25. kép Édesanyám kiállítása az Újvárosi Művelődési Házban (2005 – R. Cs. A.)

26. kép Kosárfonók kiállítása az újvárosi „Nyárbúcsúztatón” (2010 – R. Cs. A.)

27. kép Népi mesterségek tábora az Újvárosi Művelődési Házban, I. (2010 – R. Cs. A.)

28. kép Népi mesterségek tábora az Újvárosi Művelődési Házban, II. (2011 – R. Cs. A.)

29. kép Az Újvárosi Művelődési Ház kosárfonó tanfolyamának tagjai (2012 – R. Cs. A.)

30. kép Kanalas János tiszaalpári kosárfonó mester kiállítása Budán, a Mesterségek ünnepén (2008 – Judák Ambrus felvétele)

31. kép **Kosárfonó tábor a börcsi erdei iskolában Judák Ambrus vezetésével
(2010 – Kokas Éva felvétele)**

32. kép **Édesanyám Börcsön készített bevásárlókosara (2012 – R. Cs. A.)**

33. kép Ezt a börcsi táborban készített kosarat kaptam édesanyámtól (2012 – R. Cs. A.)

34. kép Kosárfonó tábor az Apor kollégiumban (2011 – Judák Ambrus felvétele)

DOKUMENTUMOK

Zelenai Béla
54 éves, 1952.
Környe / Komárom /
M.K.

Giustu

75

Ha a Ti-szán át-le-het-ne e-vez-ni
 At is mennék hű sze-re-tőt ke-res-ni

Tiszán in-nen fűz-fa vessző i-ha ja tyu-ha - ja

Hajlik minden á'-ga a-zért nincsen párja a sze-nelmes lánynak

2. Ha a Tiszán nem lehetne evezni,
 Nem mennék én hű szeretőt keresni
 Nem mennék én a babámhoz ,ihaja , tyuhaja,
 Maradna magára ,búsúlna hiába , megtanulna szeretni.

1. sz. dokumentum (BARS 1971: 214)

Sorszám: PT D 013163
 Törzslap száma: b. /1999.

SAZKMUNKÁS-BIZONYÍTVÁNY

CsÖRE GABORNE

Született: 1945. év május hó 07. napján
 Nemesgörzsöny városban (községben)
 Anyja neve: Tarró Rozália
 Tanulmányait a

A Győr M.É.V. Önkormányzata Speciális
 mellett működő Állami Szakmunkásvizsga Bizottság előtt a
 Szakiskola mellett működő számú
 szakmai vizsgabizottság előtt a
 21 5231 03 számú kosárfűző
 szakmában eredményes szakmunkásvizsgát tett, a következő
 eredménnyel:

szakmai elmélet: 4 jó!
 szakmai gyakorlat: 4 jó!

A szakmunkás-bizonyítvány minősítése:

Ez a szakmunkás-bizonyítvány az 1985. évi I. törvény 82. § (4)
 bekezdése alapján a 21 5231 03 számú
 kosárfűző
 szakmában szakmunkás-munkakör betöltésére képesít.

Kelt Győr, 1999. év június hó 6-n.

(vizsgabizottság elnöke) (az iskola igazgatója)

A. 9034-73. r. sz. - Pátia-Nyomell - 26.870
 Pátia Nyomda Rt. (Fax: 5-7629)
 Latta: OM előzetes J. J. 1998. XII. I.

2. sz. dokumentum

Nyárbúcsúztató

2010. szeptember 4., szombat

Program:

- 14:00-tól UGRÁLOVÁR – gyermekeknek
- 14:30 NÉMETH DÉNES népi zenekara játszik
- 15:00 A Újvárosi Művelődési Ház új épületszárnyának átadása
Megnyitja Dr. Ottóffy Rudolf GYMJV alpolgármestere
Köszöntőt mond Kalmár Ákos, az Újvárosi Részönkormányzat vezetője
Az épületet felszenteli Megyeri Ciprián egyetemi lelkész,
a Szt. Erzsébet templom plébánosa
- 15.15 A LIPPENTŐ TÁNCEGYÜTTES műsora
- 15:15-től GÉZENGÚZ ALAPÍTVÁNY játszóháza
(Huple® játékok, akadálypálya tipegőknek)
- 15.45 A művelődési ház KOSÁRFONÓ SZAKKÖRÉNEK kiállítása és
HORVÁTH ANDREA bőrműves termékeinek bemutatása
- 15:45 SPURI BOHÓC-varázslat, lufihajtogatás a gyerekekkel
- 16:30 A művelődési ház KÓRUSÁNAK közös műsora
a gyömörei KALÁRIS citerazenekarral
- 17:00 Az abdai iskolások CSENDERES néptáncsoportjának műsora
- 18:00 Az Újvárosi esték programsorozat keretében:
„DALLAMOK SZÁRNYÁN”
SZÓKA JÚLIA, az Operett Színház művésznének dalestje

- 15: 30 –tól Játékonysági gulyás-parti, büfé, tombola

Támogatóink: GYMJV Polgármesteri Hivatal • Kalmár Ákos Újvárosi Részönkormányzat vezető • Újvárosi
Lokálpatrióták Egyesülete • Hajdár Mihályné vállalkozó • Gyarmathy Rezso vállalkozó • Weller Zsolt
vállalkozó • Helionoliz Kft.

GYŐR-ÚJVÁROSI
MŰVELŐDÉSI HÁZ

9025 Győr, Liget u 55. Tel: 06/96 315-317
www.ujvarosiportal.hu

GYŐR-ÚJVÁROSI
MŰVELŐDÉSI HÁZ

Nyári táboraink

Színjátszók tábora

8 – 14 éves gyerekeknek

Táborunk napközis táborként működik, így sajnos az éjszakai kalandokról le kell mondaniuk a résztvevőknek. Cserébe viszont:

- izgalmas színjátszós gyakorlatok,
- szituációs játékok,
- egy vadonatúj ifjúsági film vetítése,
- gyalognúra,
- és pénteken bemutatjuk a

Gyerekek lenni jó!

című, a táborban készült játékunkat!

A tábor vezetője: Németh Ervin

2011. június 20-24.

Jelentkezés

Személyesen:

Újvárosi Művelődési Ház
9025 Győr, Liget u. 55.
(hétfő – csütörtök 8.00-tól 18.00-ig,
péntek 8.00-tól 12.00-ig)

Telefonon:

96/315-317 vagy 30/599-7179

Mindkét tábor részvételi díja 12.000,- Ft
(programok, háromszori étkezés)

Népi mesterségek tábora

8-14 éves gyerekeknek

A tábor ideje alatt megismertetjük a résztvevőket
jó néhány régi mesterség csínjával-bínjával.

Lesz itt:

- kékfestés, bőrözés és agyagozás,
 - gyöngyfűzés, csuhézés és kosárfonás,
 - jóféle népi étel készítése (még titok!),
 - játszunk rengeteg népi játékot,
- táborzáráskor pedig a Lippentővel
ropjuk a táncot!

A tábor vezetője: Radicsné Csőre Andrea

2011. július 18-22.

Újvárosban táborozni jó!

SZERZŐ: GY. P.
FOTÓ: ILLUSZTRÁCIÓ

Élményekben gazdag két hetet tudhatnak maguk mögött azok a gyerekek, akiknek volt szerencséjük részt venni a győri Újvárosi Művelődési Ház két napközis táborában.

Az elsőt, a gyerekszínját-szók táborára közvetlenül a tanév befejeztével került sor a ház munkatársa, Németh Ervin drámatanár irányításával. Tíz – zömmel alsó tagozatos – kisgyerek játszott végig a hetet: ismerkedő, bizalmerősítő és csoportépítő játékokkal kezdték a foglalkozásokat, majd a kis csapat belefeledkezett az egyik legkülönösebb magyar népmese, A halhatatlanságra vágyó királyfi világába. Szövegkönyv nélkül, a gyerekek kreativitásából és rögtönzött helyzetekből építkezve haladtak előre a törté-

Játékok a bizalom erősítésére

netben, hogy a hét végére mindenki megtalálja benne a maga helyét és szerepét. Így lehetett például az elsős kisfiúból Halál, aki a játékba belelendülve azt is elfelejtette, hogy neki feltétlenül kasza kellene a kezébe. Persze a hét folyamán nem csak szín-házasdit játszottak a gyerekek: volt rengeteg udvari játék, kalandtúra a Püspökerdőben ezer szörny leküzdésével, ipiapaccsal, és megnézték A Morcogi című ifjúsági filmet is. A tábor utolsó napján pedig bemutat-

ták barátaiknak és szüleiknek a jó negyedórás előadást, amely a kellék és díszlet nélküli, önfeledt színjáték ünnepe volt.

A hagyományosan július harmadik hetében tartott népi mesterségek táborának házi-asszonyi tisztét Radicsné Csőre Andrea töltötte be. Az idén huszonnégy gyerek málta idejét azzal, hogy megismerkedjék a kékfestés és a kósárfonás csínjával-bínjával, ellessze az agyagozás és a bőrtés néhány fortélyát. Emellett készítettek a gyerekek kanálbábokat, gyöngyből és drótból különféle ékszereket és figurákat is. A tábor jellegéhez illően népdalokat és népi játékokat is tanultak, amelyekből aztán egy csokornyival álltak a tábor befejeztével a szüleik elé. A bemutató után kiállításra hívták meg a vendégeket, ahol büszkén mutatták meg saját munkáikat: ki a vesszőkosaráért, ki a kékfestő terítőjéért, míg más a marokbőgréjéért vagy a gyöngyből fűzött gyűrűjéért zsebelhette be a dicséretet. A tábor hagyományaihoz híven idén is tábortűzi sütéssel zárták a hetet: a gyerekek dagasztotta kelt tésztából botra tűzött csőkenyér készült – a szülők lelkes közreműködésével.

A táborzáró találkozásokkor a szülők elégedettségüket és köszönetüket fejezték ki a táborok szervezőinek, külön is megemlítve a ház nagyszerű adottságait: a tágas és kellemes foglalkoztató helyiségeket és a nagy füves, fás udvart. A legnagyobb köszönet azonban a nagyon színvonalas szakmai munkáért és a ház minden dolgozójától érkező gondos odafigyelésért szólt. Mindkét tábor hangulatának a legjobb fokmérője mégis ez a sokszor ismételt mondat a gyerekek szájából: „Jövőre is jövőnk!”

KÉRDŐÍV

Tisztelettel kérem, szíveskedjen kitölteni a kérdőívet, mely szakdolgozati kutatásom része.

Életkora:

Neme:

1. Hány tanfolyamon vett részt?

2. Miért határozta el, hogy megtanulja a kosárfonást?

3. Milven érzés együtt dolgozni a tanfolyam résztvevőivel?

4. Miért fontos a régi kismesterség elsajátítása?

5. Hogyan változtatta meg otthonát a sok fonott kosár?

6. Hogyan értékeli családja ezt a tevékenységét?

7. Kiknek szokott mesélni a fonóról?

8. Próbálta-e népszerűsíteni a kosárfonást, ha igen, akkor hogyan?

9. A művelődési ház által teremtetett feltételeken módosítana-e valamit? Ha igen, akkor, mit?

10. Milven a hangulata a fonónak?

Köszönettel: Radicsné Csóre Andrea
AKNYME Andragógia szak

Győr, 2012. február 28.

Kézműves- és hagyományőrző tábor kicsiknek és nagyoknak

Bauer Béla vezetésével ismerkednek a rábakecöliek a kosárfonás lépéseivel.

Fotó: T. A.

A japán vendég is fonta a kosarat

RÁBAKECÖL

TURBÓK ATTILA

Hetedik alkalommal tartja kézműves- és hagyományőrző táborát Rábakecölben a Pajtaműhely Alapítvány. A civil szervezet kuratóriumi elnöke szerint országsszerte egyre népszerűbb programjaik egyikén már japán vendég is fonta a kosarat.

– A Pajtaműhely Alapítvány tavaly alakult Rábakecölben, de már korábban is tartottunk hagyományőrző programokat az Erkel Ferenc utcában – mondta el lapunknak a győri Kokas Éva, az alapítvány kuratóriumának elnöke. Céljuk, hogy a városoktól távol élőknek is elvigyék a máig élő hagyományok szerete-

tét és kézműves-foglalkozáson továbbadják többek közt a kosárfonás mesterfogásait.

Foglalkozásainkon nemcsak a felnőttek körében egyre népszerűbb kosárfonást gyakoroljuk, de a „munkába” bevonjuk gyermekeket is.

Kokas Éva kijelentette: a szervezők például átmennek Kecölből Pápocra is egy idős néniért, aki csuhéból fon táskákat, ezzel is megismertetve a helybélieket. Ez utóbbi azonban már nem igaz a hetedik alkalommal megrendezett rábakecöli programra, hiszen a szervezők elmondása szerint nemcsak a dél-rábaközi kis-

településről, de a megye több városából, falujából is érkeznek érdeklődők, egy-egy rendezvényükön több száz vendégre számíthatnak.

– A megyeszékhelyen kívül többek közt Székesfehérvárról, Budapestről és Szombathelyről is fogadhattunk érdeklődőket, de például egy alkalommal egy Győrben nyaraló japán vendég is kipróbálta a magyar kézművességet – mondta a kuratóriumi elnök. Elmondása szerint több vendégük is visszajár a rendezvényekre, ahol többek közt Bauer Béla écsi kosárfonómester tanítja az érdeklődőket. A rábakecöli „Bábi néni kincsházában” tartott rendezvények zárónapján, szombaton programjait kapcsolják a helyi falunap rendezvényeihez.

SZERZŐ: ZOLJÁNSZKY ALEXANDRA
FOTÓ: O. JAKÓCS PÉTER

Változatos programokkal várja közönségét a Győr-Újvárosi Művelődési Ház: az Újvárosi esték keretében fellép például április közepén Kézdy György színművész, szeptember végén Huzella Péter és Rátóti Zoltán, valamint több színházi társulat is megfordul a művelődési ház színpadán.

Az érdekes és izgalmas esteken kívül sokféle programot és rendezvényt is szerveznek. Ilyen a Suli+ program, amelyben a gyerekek szövegértési készségét és önismeretét fejlesztik irodalmi,

filmes és színházi eszközökkel. Máshol nem látható filmekből rendeznek filmvetítéseket, és sikerrel indult útjára az elmúlt év novemberében a „Színes forgó” országos versmondó-találkozójuk is. Nyári kínálatukból a gyerekszínjátékosok, a horgászok és a népi mesterségek tábora érdemel figyelmet.

A művelődési házban sok kis-közösség talált otthonra: szívesen látogatják az ingyenes babamama klubot, a nyugdíjasok klubját, népszerű a kosárfonó szakkör és jógaclub, de itt a törzshelye az Újvárosi Horgász Egyesületnek és a madarászok egyesületének, s helyet kapnak különféle tanfolyamok és a kyokushin karatások is.

A ház falai között jól érzik magukat a művészetkedvelők: itt tartja próbáit a Lippentő Táncegyüttes, a művelődési ház kórusában és a MÁS-CHOR kórusban gyűlnek össze az éneklést szerető (nem csak) újvárosiak, s összeverbuválódott a gyerekszínjátékosok csapata is. A programok és a kisközösségek kínálata idősebbek és fiatalabbak számára egyaránt vonzó lehet. A Győr-Újvárosi Művelődési Ház munkatársai arra buzdítják a győriekeket, ne riasszon el senkit a távolság, érdemes kilátogatni a város szélére. A programokról további tájékoztatást a helyszínen vagy a www.ujvarosiportal.hu weboldalon, illetve a Tourinform Irodában kaphatnak az érdeklődők.